

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΙΣΤΟΡΙΑ

Αστικός εκσυγχρονισμός στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και η εβραϊκή
κοινότητα της Σμύρνης στα τέλη του 19ου αιώνα

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μπαλούτσος Κωνσταντίνος-Νεκτάριος

A.M: 1122m015

Αθήνα, 2024

Διμελής Επιτροπή

Αντώνης Χατζηκυριάκου, Επίκουρος Καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο (Επιβλέπων)

Ανδρέας Κ. Λυμπεράτος, Αναπληρωτής Καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Copyright © Μπαλούτσος Κωνσταντίνος-Νεκτάριος, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στη γυναίκα μου Έφη
και στον μπέμπη μας

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Εισαγωγή.....	7
1. Εκσυγχρονισμός.....	8
2. Η Εβραϊκή Κοινότητα της Σμύρνης στα τέλη του 19 ^{ου} αιώνα	16
2.1. Η Κοινωνικοοικονομική Πραγματικότητα των Εβραίων της Σμύρνης	16
2.2. Οι Προσπάθειες Εκσυγχρονισμού της Εβραϊκής Κοινότητας.....	19
2.3. Ο Εξορθολογισμός της Φιλανθρωπίας.....	22
2.4. Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση	30
3. Η Εφημερίδα Ουστάντ (Üstad, 1889-1891).....	45
Συμπεράσματα.....	52

Περίληψη

Στα μέσα του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα, το 1/3 του εβραϊκού πληθυσμού της Σμύρνης ζούσε στηριζόμενο στη φιλανθρωπία. Σε αυτό το πλαίσιο ένα μέρος της εβραϊκής ελίτ της Σμύρνης έδρασε έχοντας ως βασικό του μέλημα τον περιορισμό της φτώχειας και της επαιτείας, που αποτελούσαν τα σημαντικότερα προβλήματα της κοινότητας για την επίτευξη του εκσυγχρονισμού της. Για να επιτευχθεί αυτό, η εβραϊκή ελίτ κινήθηκε σε δύο βασικούς άξονες. Ο πρώτος ήταν η προσπάθεια αντιμετώπισης της φτώχειας και της επαιτείας μέσω της ενίσχυσης της οργανωμένης και ορθολογικής φιλανθρωπίας, ενώ ο δεύτερος ήταν η επανεκπαίδευση και η επαγγελματική κατάρτιση των νέων Εβραίων. Ταυτόχρονα, η εβραϊκή ελίτ εισήγαγε μια σειρά πολιτικών για να ευθυγραμμιστεί με τις αναδυόμενες ιδέες της αστικής κουλτούρας και χρησιμοποίησε τις εφημερίδες της κοινότητας για να κοινοποιήσει τα σχέδια της και να αναπροσαρμόσει γνώριμες θρησκευτικές γιορτές ή να οργανώσει νέες επετείους συλλογικής μνήμης. Επί της ουσίας, η εβραϊκή ελίτ προσπάθησε να ακολουθήσει και σε αρκετές περιπτώσεις να προπορευτεί των εξελίξεων, που λάμβαναν χώρα εντός της οθωμανικής κοινωνίας του 19ου αιώνα, αναδεικνύοντας την τάση για πιο συγκεντρωτικά και ταυτόχρονα πιο συμμετοχικά μοντέλα εξουσίας.

Λέξεις-κλειδιά: Εκσυγχρονισμός, Εβραϊκή Κοινότητα Σμύρνης, φιλανθρωπία, προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης, εφημερίδα Ουσάαντ

Title

Urban modernization in the Ottoman Empire and the Jewish community of Smyrna
in the late 19th century.

Baloutsos Konstantinos-Nektarios

Abstract

In the mid-19th century, one-third of the Jewish population of Smyrna lived relying on charity. In this context, part of Smyrna's Jewish elite aimed to reduce poverty and begging, the community's most pressing issues in its modernization efforts. To achieve this, the Jewish elite focused on two primary approaches. The first was addressing poverty and begging by promoting organized and rational philanthropy, while the second was the re-education and vocational training of young Jews. At the same time, the Jewish elite introduced a series of policies to align with the emerging ideas of urban culture, utilizing community newspapers to publicize their plans and either adapt familiar religious festivals or organize new commemorative events of collective memory. Essentially, the Jewish elite sought to follow and, in several cases, anticipate the developments within 19th-century Ottoman society, highlighting a tendency towards more centralized yet simultaneously more participatory governance models.

Keywords: Modernization, Jewish Community of Smyrna, charity, vocational training programs, Ustada newspaper.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία σκοπό έχει να εξετάσει την ιστορική διεργασία του εκσυγχρονισμού της εβραϊκής κοινότητας της Σμύρνης κατά την ύστερη οθωμανική περίοδο και να ρίξει φως στις πρωτοβουλίες της για την εν συνόλω ενδυνάμωση της εντός του οθωμανικού πλαισίου. Η προσπάθεια αναδιαμόρφωσης της εβραϊκής κοινότητας έλαβε χώρα εντός μιας ασταθούς πραγματικότητας για το ίδιο το οθωμανικό κράτος, το οποίο βρισκόταν ομοίως σε μια διαδικασία ανασυγκρότησης και μεταρρύθμισης.

Στα μέσα του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα, το 1/3 του εβραϊκού πληθυσμού της Σμύρνης ζούσε στηριζόμενο στη φιλανθρωπία. Σε αυτό το πλαίσιο ένα μέρος της εβραϊκής ελίτ της Σμύρνης έδρασε έχοντας ως βασικό του μέλημα τον περιορισμό της φτώχειας και της επαιτείας, που αποτελούσαν τα σημαντικότερα προβλήματα της κοινότητας για την επίτευξη του εκσυγχρονισμού της. Για να επιτευχθεί αυτό, η εβραϊκή ελίτ κινήθηκε σε δύο βασικούς άξονες. Ο πρώτος ήταν η προσπάθεια αντιμετώπισης της φτώχειας και της επαιτείας μέσω της ενίσχυσης της οργανωμένης και ορθολογικής φιλανθρωπίας, ενώ ο δεύτερος ήταν η επανεκπαίδευση και η επαγγελματική κατάρτιση των νέων Εβραίων.

Σύμμαχος προς τις προαναφερθείσες προσπάθειες ήταν και ο εβραϊκός τύπος, ο οποίος μέσω των άρθρων του έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αναδιαμόρφωση της κοινότητας. Ταυτόχρονα, η εβραϊκή ελίτ εισήγαγε μια σειρά πολιτικών για να ευθυγραμμιστεί με τις αναδυόμενες ιδέες της αστικής κουλτούρας και χρησιμοποίησε τις εφημερίδες της κοινότητας για να κοινοποιήσει τα σχέδια της και να αναπροσαρμόσει γνώριμες θρησκευτικές γιορτές ή να οργανώσει νέες επετείους συλλογικής μνήμης.

1. Εκσυγχρονισμός

Οι συνθήκες των αρχών του 19^{ου} αιώνα έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία ανασυγκρότησης και μετασχηματισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι πόλεμοι των αρχών του 19^{ου} αιώνα έφεραν απώλειες σε εδάφη και ανθρώπινο δυναμικό, ενώ ταυτόχρονα επέφεραν σημαντικά οικονομικά προβλήματα σε σημαντικές επαρχίες, αποδυναμώνοντας την ισχύ του Οθωμανικού Κράτους.¹ Από την άλλη, δύο ακόμα παράγοντες, αυτή τη φορά εσωτερικοί, επηρέασαν άμεσα ή έμμεσα την Αυτοκρατορία. Χαρακτηριστικά, η άνοδος των ισχυρών επαρχιακών τοπικών αξιωματούχων Αγιάν (Ayan) είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική αποκέντρωση και τον περαιτέρω περιορισμό της κεντρικής εξουσίας,² ενώ η διάλυση του Γενιτσαρικού Σώματος -αν και αποτέλεσε σημαντικό γεγονός για την έναρξη της μεθοδικότερης εφαρμογής των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων- δημιούργησε ένα σημαντικό κενό στις επαρχίες και αποδυνάμωσε έτι περαιτέρω την οθωμανική κεντρική εξουσία και τον οθωμανικό στρατό.³

Εξωτερικοί και εσωτερικοί παράγοντες λοιπόν οδήγησαν το οθωμανικό κράτος στην απόφαση να αναπροσαρμόσει την πολιτική του με σκοπό τη στρατιωτική, διοικητική και οικονομική του ανάκαμψη.⁴ Προς αυτήν την απόφαση σημαντικό ρόλο έπαιξαν και οι Μεγάλες Δυνάμεις, οι οποίες το 1839 διέσωσαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία, σταματώντας το στρατό του Μοχάμεντ Άλη (Muhhamad Ali) της Αιγύπτου.⁵ Παρ' όλα αυτά, θα ήταν λάθος να θεωρηθεί ότι κινητήρια δύναμη των επερχόμενων μεταρρυθμίσεων και δομικών αλλαγών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν οι Δυτικές Δυνάμεις.⁶ Όπως σημειώνεται από τη σύγχρονη

¹ A. Salzman, «An ancien regime revisited: "Privatization" and political economy in the eighteenth-century Ottoman Empire», *Politics & Society*, 21, τχ. 4, (1993), 393-423, σ. 407

² E. J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, μτφρ. Β. Κεχριώτης, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2004, σ. 60-62

³ Ο.π., σ. 86-87

⁴ D. Stephanov, «Sultan Mahmud II (1808–1839) and the First Shift in Modern Ruler Visibility in the Ottoman Empire», *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 1 τχ. 1 (2014), 129-148, σ. 131-133

⁵ A. Salzman, «Citizens in Search of a State: The Limits of Political Participation in the Late Ottoman Empire», στο M. P. Hanagan και Ch. Tilly (επιμ.), *Extending citizenship, reconfiguring states*, Οξφόρδη, Rowman & Littlefield Publishers, 1999, 37-66, σ. 39

⁶ İ. Ortaylı, *Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας. Ο οθωμανικός 19^{ος} αιώνας. Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό*, μτφρ. Κ. Σταθή, Αθήνα, Παπαζήση, 2004, σ. 38.

βιβλιογραφία, οι μεταρρυθμιστικές διεργασίες που στόχευαν στον εκσυγχρονισμό του οθωμανικού κράτους ξεκίνησαν πολύ πριν το διάταγμα του Χάτι Σερίφ του Γκιουλχανέ (Gülhane Hatt-ı Şerif),⁷ ενώ όπως τονίζει ο Ιστορικός Ι. Ορταϊλί (İ. Ortaylı), κατά την περίοδο των μεταρρυθμίσεων η οθωμανική γραφειοκρατία είχε επίγνωση του γεγονότος ότι έπρεπε να αλλάξει τόσο τις δομές του κράτους όσο και την ίδια την κοινωνία.⁸

Αρχικά, ο οθωμανικός εκσυγχρονισμός έφερε το διαχωρισμό στρατιωτικής και πολιτικής εξουσίας.⁹ Οι μεταρρυθμίσεις στο στράτευμα απαιτούσαν σύγχρονη εκπαίδευση, εξοπλισμό και εξελιγμένη τεχνολογία.¹⁰ Το ενδιαφέρον λοιπόν εστιάστηκε στην επιμέλεια του στρατεύματος, στην εκπαίδευση του και στον εξοπλισμό του, κάτι που απαιτούσε ταυτόχρονη εκπαίδευση και σε άλλες βοηθητικές επιστήμες, όπως επί παραδείγματι στις οχυρωματικές τέχνες και στη ναυτιλία.¹¹ Επίσης, για ένα σύγχρονο στράτευμα χρειαζόταν η ανάπτυξη βιομηχανικών κλάδων, όπως της μεταλλουργίας, η ίδρυση τεχνικών και στρατιωτικών σχολών, η ανάπτυξη ενός σημαντικού δικτύου συγκοινωνιών που θα κάλυπτε το σύνολο της οθωμανικής επικράτειας καθώς και μια σειρά από άλλους τομείς που σχετιζόνταν έμμεσα με την ομαλή και ποιοτική λειτουργία του στρατεύματος.¹² Τέλος, έπρεπε να δοθεί βάση στην ποιοτική εκπαίδευση ικανών στελεχών που αφού θα λάμβαναν υψηλού επιπέδου εκπαίδευση, ακολούθως θα έπρεπε να εκπαιδεύσουν τα επόμενα στελέχη του οθωμανικού κράτους.¹³ Αντίστοιχα, εφαρμόστηκαν μέτρα που στόχευαν στην ενίσχυση της γραφειοκρατίας και στη βελτίωση της υφιστάμενης θέσης των γραφειοκρατών. Ο εκσυγχρονισμός απαιτούσε για τη γραφειοκρατία την εισαγωγή νέας ιεραρχίας με διακριτούς

⁷ D. Stephanov, *Ruler visibility and popular belonging in the Ottoman Empire, 1808-1908*, Εδιμβούργο, Edinburgh University Press, 2018, σ. 4; A. Lyberatos, «The Application of the Tanzimat and its Political Effects: Glances from Plovdiv and its Rum millet», στο I. Pärven κ.α. (επιμ.), *Power and Influence in Southeastern Europe 16th-19th centuries*, Münster: Lit Verlag, 2013, 108-118; A. Wick, «Gülhane contra Islahat. A Conceptual Approach to the Tanzimat», *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 9 τχ. 1 (2022), 179-201; E. J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, ό.π., σ. 98-99

⁸ İ. Ortaylı, *Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας*, ό.π., σ. 159

⁹ Ό.π., σ. 234

¹⁰ Ό.π., σ. 196-197

¹¹ B. Lewis, *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας. Τα στάδια της Ανάδυσης*, τ. Α', μτφρ. Π. Κωνσταντέας, Αθήνα, Παπαζήση, 2001, σ. 147-152

¹² İ. Ortaylı, *Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας*, ό.π., σ. 196-197

¹³ B. Lewis, *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας*, ό.π., σ. 198

τίτλους, καθώς και μια αναθεωρημένη μισθολογική κλίμακα, η οποία θα ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τα αξιώματα που κατείχαν τα άτομα.¹⁴ Ταυτόχρονα αναγκαία ήταν μια σταδιακή αναδιοργάνωση-αναμόρφωση των νομικών θεσμών της Αυτοκρατορίας,¹⁵ ούτως ώστε να δημιουργηθεί ένα νέο κράτος δικαίου.¹⁶ Επιπλέον, ο οθωμανικός εκσυγχρονισμός έφερε νέους θεσμούς στην αυτοδιοίκηση των μη μουσουλμανικών κοινοτήτων, καθώς η επιθυμία της οθωμανικής γραφειοκρατίας ήταν η επικύρωση του ρόλου που μέχρι τότε ασκούσαν ανεπίσημα οι κοσμικοί εκπρόσωποι των χριστιανικών μιλλέτ.¹⁷

Οι προαναφερθείσες διεργασίες πραγματοποιούνταν την ίδια στιγμή που εξελισσόταν η ραγδαία οικονομική και εμπορική ανάπτυξη της Αυτοκρατορίας λόγω των στενών εμπορικών σχέσεων με τη Δύση.¹⁸ Οι στενές εμπορικές σχέσεις ενισχύθηκαν έτι περαιτέρω με την υπογραφή της Συνθήκης του Μπαλτά Λιμανί (Balta Limani) το 1838, η οποία αποτέλεσε σημαντικό βήμα για την τελική ενσωμάτωση των οθωμανικών λιμανιών στο ελεύθερο εμπόριο.¹⁹ Η ραγδαία ανάπτυξη μετέτρεψε σταδιακά τα οθωμανικά λιμάνια σε διεθνή κέντρα των αναδυόμενων παγκόσμιων εμπορικών δικτύων²⁰ και δημιούργησε νέες συνθήκες που απαιτούσαν κατάλληλες υποδομές, τεχνογνωσία και σύγχρονη επαρχιακή διοίκηση,²¹ ενώ ταυτόχρονα, προκάλεσε την άνοδο των λαϊκών στην κοινοτική διοίκηση των μη μουσουλμανικών κοινοτήτων.²²

Από την άλλη, η επέκταση του εμπορίου μετέτρεπε τις οθωμανικές πόλεις – λιμάνια, όπως η Σμύρνη, σε πολυπληθή και πολυσύχναστα κέντρα, τα οποία

¹⁴ E. J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, ό.π., σ. 88; W. F. Weiker, «The Ottoman bureaucracy. Modernization and reform», *Administrative Science Quarterly*, 13 τχ. 3 (1968), 451-470, σ. 459

¹⁵ İ. Ortaylı, *Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας*, ό.π., σ. 194

¹⁶ Ό.π., σ. 168-169

¹⁷ Ρ. Μόλχο, *Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης, 1856-1919. Μία ιδιαίτερη κοινότητα*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2001, σ. 53; Σ. Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία 19ος αιώνας- 1919. Οι Ελληνορθόδοξες Κοινότητες από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, Αθήνα, Πεδίο, 2013, σ. 279-281

¹⁸ S. Zandi-Sayek, *Ottoman Izmir. The Rise of a Cosmopolitan Port 1840-1880*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2012, σ. 5

¹⁹ A. Salzmann, «Citizens in Search of a State», ό.π., σ. 39

²⁰ S. Zandi-Sayek, *Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 5

²¹ A. Salzmann, «Citizens in Search of a State», ό.π., σ. 39

²² A. Ozil, «Ottoman reform, non-Muslim subjects, and constitutive legislation, the reform edict of 1856 and the Greek general regulations of 1862», στο J. Chovanec (επιμ.), *Narrated Empires, Perceptions of Late Habsburg and Ottoman Multinationalism*, Palgrave Macmillan, 2021, 169-190, σ. 175

έβριθαν από έλλειψη ασφάλειας, κακή υγιεινή και επαναλαμβανόμενες επιδημίες. Οι εν λόγω συνθήκες ήταν επίσης κάποιοι από τους βασικούς παράγοντες που ώθησαν τόσο τους Οθωμανούς γραφειοκράτες όσο και τους τοπικούς αξιωματούχους στο να βελτιώσουν τις υποδομές των πόλεων τους και να εκσυγχρονίσουν τους θεσμούς διακυβέρνησής τους.²³

Παρ' όλα αυτά, τα προαναφερθέντα δεν πρέπει να μας οδηγήσουν στο συμπέρασμα πως οι υπήκοοι της Αυτοκρατορίας, και συγκεκριμένα οι κάτοικοι των πόλεων-λιμένων, δέχονταν τις άνωθεν μεταβολές ως παθητικοί δέκτες. Αντιθέτως, χρησιμοποιώντας επιδέξια μια σειρά από εργαλεία και στρατηγικές, οι υπήκοοι της Αυτοκρατορίας προσπάθησαν να προωθήσουν τις δικές τους επιθυμίες και βελτιώσεις. Οι διεκδικήσεις τους βασιζόνταν στην ενημέρωση που λάμβαναν για τις αλλαγές που διαδραματίζονταν σε διάφορα μέρη του κόσμου από τη συνεχή ροή ανθρώπων και ιδεών. Κατά τον 19^ο αιώνα, οι τοπικοί επιχειρηματίες και οι έμποροι, που δραστηριοποιούνταν σε παγκόσμιο αλλά και σε τοπικό επίπεδο, μπορούσαν μέσω των διασυνδέσεων τους να ανατρέψουν ή να κατευθύνουν κυβερνητικά μέτρα και διεθνείς ενέργειες, να ασκήσουν πίεση μέσω διάφορων επιτροπών, αναφορών ή μέσω συγκέντρωσης υπογραφών καθώς και να αλληλοεπιδράσουν με το οθωμανικό κράτος και τα ξένα Προξενεία. Ουσιαστικά, οι τοπικοί αυτοί παράγοντες -εύποροι και ανεξάρτητοι- δημιούργησαν νέα κανάλια επικοινωνίας, χρησιμοποιώντας άλλοτε τις νεοσύστατες εφημερίδες της Αυτοκρατορίας και άλλοτε τις προσωπικές τους διασυνδέσεις για να κοινοποιήσουν τις ιδέες τους και να επικοινωνήσουν τα επιχειρήματά τους, προκειμένου να προωθήσουν συγκεκριμένα συμφέροντά.²⁴

Συνοπτικά, οι διεργασίες που ξεκινάνε πριν το διάταγμα του Χάτι Σερίφ του Gülhane -με κινητήριο μοχλό τον ίδιο τον Σουλτάνο και τους Οθωμανούς Γραφειοκράτες- επιδίωκαν το συγκεντρωτισμό μέσω νεοτερισμών στους ήδη υπάρχοντες θεσμούς της Αυτοκρατορίας. Το οθωμανικό κράτος επιδίωκε την κανονικοποίηση και θεσμοθέτηση της στρατολόγησης, της φορολογίας, της

²³ S. Zandi-Sayek, *Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 4, 26-27

²⁴ Ο.π., σ. 2

διοίκησης και της δικαιοσύνης στα πλαίσια ενός σύγχρονου κράτους που όμως θα ήταν βασισμένο στην παράδοση και στο Ισλάμ.²⁵

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ανακοινώθηκε το Χάτι Σερίφ του Γκιουλχανέ, το οποίο συν των άλλων, καταργούσε την Υπηρεσία Δήμευσης και Επιστροφής Περιουσιών καθώς και τα προηγούμενα κρατικά κληρονομικά δικαιώματα, σκοπεύοντας να δημιουργήσει μια αίσθηση ασφαλείας στους υπαλλήλους του κράτους, να καταστήσει δυσκολότερη την απομάκρυνσή τους και να τους προσφέρει τις κατάλληλες συνθήκες ούτως ώστε να αυξήσει την αποτελεσματικότητά τους.²⁶

Αναλυτικότερα, στις 3 Νοεμβρίου του 1839 έμπροσθεν του πάρκου Γκιουλχανέ ο πρωτεργάτης των μεταρρυθμίσεων Μουσταφά Ρεσίτ Πασά (Mustafa Resit Pasa) ανακοίνωνε στους Οθωμανούς αξιωματούχους, στους πρόξενους των ξένων δυνάμεων, στους θρησκευτικούς ηγέτες των κοινοτήτων και στο πλήθος του κόσμου, που είχε συγκεντρωθεί στο σημείο, την εξαγγελία του διατάγματος του σουλτάνου Αμπντούλ Μετζίτ (Abdülmejid), το οποίο εγγυόταν την ασφάλεια της ζωής, της περιουσίας και της τιμής όλων των υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ανεξαρτήτως θρησκεύματος.²⁷ Ο Μουσταφά Ρεσίτ Πασά -ενώπιον του σουλτάνου Αμπντούλ Μετζίτ που τον παρακολουθούσε καθήμενος σε περίπτερο- ανακοίνωνε μεγαλοφώνως από το βήμα, που εστήθη στο κέντρο της πεδιάδας του Γκιουλχανέ, ότι η προτέρα ισχύς του κράτους μεταβλήθη σε αδυναμία και πενία, καθιστώντας αδύνατον να τηρηθούν οι νόμοι και συνεπώς να διατηρηθεί το κράτος. Για την ανακούφιση των λαών της Αυτοκρατορίας λοιπόν, και τη βελτίωση της κατάστασης του κράτους, θεωρήθηκε πως το κράτος έπρεπε να κάνει σημαντικά βήματα ως προς την εγγύηση της ασφαλείας της ζωής, της τιμής και της περιουσίας και να προχωρήσει στον εξορθολογισμό της στρατολόγησης και στη δίκαιη επιβολή των φόρων και της δικαιοσύνης.

Για τους μεταρρυθμιστές, αν κάποιος υπήκοος της Αυτοκρατορίας έβλεπε πως η ζωή και η τιμή του βρισκόταν σε κίνδυνο, ήταν λογικό και επόμενο ότι θα

²⁵ S. Deringil, «The invention of tradition as public image in the late Ottoman empire, 1808 to 1908», *Comparative Studies in Society and History*, 35, τχ. 1 (1993), Cambridge University Press, 3-29, σ. 6

²⁶ B. Lewis, *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας*, ό.π., σ. 210-211

²⁷ E. Keleş, *Sultan Abdülmejid'in Rumeli Seyahati*, Άγκυρα, Birleşik, 2011, σ. 12

στρεφόταν κατά του Κράτους, με σκοπό να τα προφυλάξει. Ομοίως, αν απουσίαζε η ασφάλεια της περιουσίας, κανένας εκ των υπηκόων δεν θα επιθυμούσε την αύξηση του δημόσιου πλούτου. Ακολούθως, η επιβολή δίκαιων φόρων και η οργανωμένη συλλογή αυτών από το κράτος θα μπορούσε να επιφέρει τα απαιτούμενα έσοδα για την άμυνα της χώρας, ενώ ο εξορθολογισμός του χρόνου της στράτευσης θα μπορούσε να βελτιώσει την κατάσταση στις επαρχίες.²⁸

Με το διάταγμα του Χάτι Σερίφ εισήχθη μια νέα γλώσσα στην Αυτοκρατορία που μιλούσε για ισότητα όλων των υπηκόων. Η νέα αυτή γλώσσα δεν ταυτιζόταν πλήρως με τη σαρία αλλά και τη μέχρι τότε οθωμανική πραγματικότητα,²⁹ γεγονός που δημιουργούσε σε όλες τις μη μουσουλμανικές κοινότητες την πεποίθηση πως επίκειται μια νέα εποχή, την οποία όφειλαν να ακολουθήσουν.³⁰

Ακολούθως, στο πλαίσιο της ισότητας όλων των πολιτών, η Οθωμανική Κυβέρνηση, μέσω της συνέχισης των μεταρρυθμίσεων και της εξαγγελίας του Χάτι Χουμαγιούν (Hatt-ı Hümayun) του 1856, αλλά και του Υπομνήματος του 1867, προχώρησε και επίσημα στη θεσμοποίηση των μιλλέτ (millet).³¹ Το φερμάνι του Χάτι Χουμαγιούν, που ερχόταν να ανανεώσει και να επεκτείνει το Χάτι Σερίφ του Gülhane, είχε ως κύριο στόχο να εξασφαλίσει την ευημερία όλων των υπηκόων της Αυτοκρατορίας. Στο εσωτερικό του φερμανιού τονίστηκε με το πλέον επίσημο τρόπο ότι στόχος της Υψηλής Πύλης ήταν να ενταχθεί στην πεπολιτισμένη Δύση και μέσω της συνδρομής των Μεγάλων Δυνάμεων να εγκαινιάσει μια νέα εποχή για το κράτος. Το Χάτι Χουμαγιούν, όντας πιο λεπτομερές από το Χάτι Σερίφ, κατέγραψε με μεγαλύτερη ευκρίνεια τις πολιτικές που θα ακολουθούσαν οι μεταρρυθμιστές της Αυτοκρατορίας. Συγκεκριμένα, εντός του φερμανιού -εκτός των άλλων- καθοριζόταν η εκλογή των θρησκευτικών ηγετών με τη συμμετοχή και λαϊκών, το καθεστώς της κατασκευής ή επισκευής των κοινοτικών κτιρίων, η ίδρυση σχολείων από τις κοινότητες κ.α. Επίσης, καθοριζόταν η ίδρυση μικτών δικαστηρίων, η

²⁸ Δ. Νικολαΐδου (επιμ.), *Οθωμανικοί Κώδικες ήτοι συλλογή απάντων των Νόμων της Οθωμ. Αυτοκρατορίας, Διαταγμάτων Κανονισμών*, τ. Γ', Κωνσταντινούπολη, 1890, σ. 2849-2854. Για το τουρκικό κείμενο βλ. H. Inalcık και M. Seyitdanlioğlu (επιμ.), *Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Άγκυρα, Phoenix, 2006, σ. 1-4

²⁹ H. Bozarlan, *Türkiye Tarihi, İmparatorluktan Günümüze*, Κωνσταντινούπολη, İletişim, 2015, σ. 124

³⁰ A. Galanti, *Türkler ve Yahudiler (Tarihi, Siyasi araştırma)*, Κωνσταντινούπολη, Gözlem, 1995, σ. 172-173. Πρβλ. "Cerideihavadis" gazetesini, yıl 1256 Hicri, (1940) adet 11

³¹ Σ. Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία 19ος αιώνας*, ό.π. σ. 279-280

δυνατότητα απόκτησης ακινήτων από ξένους, η μισθοδοσία των κρατικών υπαλλήλων και η επιθυμία για νομισματική μεταρρύθμιση και ίδρυση οθωμανικής Τράπεζας.³²

Επί της ουσίας, οι Οθωμανοί μεταρρυθμιστές προσπάθησαν να εφαρμόσουν ένα ορθολογικό κοσμικό πρόγραμμα μετεξελίσσοντας τους ήδη υπάρχοντες παραδοσιακούς θεσμούς, αλλά και εισάγοντας νέους.³³ Η ενσωμάτωση όμως των νέων θεσμών εισάγονταν με προσοχή προσπαθώντας να τους στηρίξουν στη βάση του κύκλου της Δικαιοσύνης του Ισλάμ για να τις νομιμοποιήσουν.³⁴ Βέβαια, πολλές φορές οι νέοι αυτοί θεσμοί συνυπήρχαν με τους παραδοσιακούς θεσμούς, έχοντας ως αποτέλεσμα την αλληλοεπικάλυψη, η οποία δημιουργούσε συγκρούσεις, διαπραγματεύσεις και πιέσεις.³⁵ Όπως γίνεται λοιπόν αντιληπτό, οι οθωμανικές μεταρρυθμίσεις πραγματοποιήθηκαν εν μέσω διάφορων συσχετισμών και μεταβολών εντός της οθωμανικής κοινωνίας του 19ου αιώνα, οι οποίες ανέδειξαν την τάση για πιο συγκεντρωτικά αλλά και συμμετοχικά μοντέλα εξουσίας.³⁶

Όσον αφορά τη Σμύρνη, ήδη από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα, άρχισαν να καταφθάνουν άνθρωποι όλων των εθνοθρησκευτικών κοινοτήτων με σκοπό τη μόνιμη εγκατάστασή τους.³⁷ Συγκεκριμένα, στη Σμύρνη κατέφθασαν Μουσουλμάνοι από την Ανατολή εξαιτίας της κίνησης των караβανιών που μετέφεραν μετάξι και αλάτι, Έλληνες από τα νησιά του Αιγαίου, Αρμένιοι από διάφορες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του Ιράν, Εβραίοι από τη Θεσσαλονίκη ύστερα από τη σοβαρή κρίση που ξέσπασε στην υφαντουργία της πόλης και Δυτικοί έμποροι, οι

³² Δ. Νικολαΐδου (επιμ.), *Οθωμανικοί Κώδικες...*, ό.π. σ. 2858-2866. Για το τουρκικό κείμενο βλ. Η. Inalcık και Μ. Seyitdanlioğlu (επι.), *Tanzimat, Değişim Sürecinde...*, ό.π., σ. 5-9

³³ Α. Wick, «Gülhane contra Islahat. A Conceptual Approach to the Tanzimat», ό.π., σ. 181-182; S. Deringil, «The invention of tradition as public image in the late Ottoman empire, 1808 to 1908», ό.π., σ. 6

³⁴ Ό.π. σ. 11 Στην κλασική ισλαμική αντίληψη του «Κύκλου της Δικαιοσύνης», -η οποία κατείχε κεντρική θέση και στην παραδοσιακή πολιτική φιλοσοφία των Οθωμανών-, οι δίκαιοι νόμοι εγγυόνται την ευημερία των υπηκόων. Οι ευημερούντες υπήκοοι καταβάλουν τους φόρους, οι οποίοι αναδιανέμονται στους στρατιώτες για την προστασία των φορολογούμενων και του κράτους, ενώ το δικαίωμα και την υποχρέωση εφαρμογής της δικαιοσύνης έχει ο σουλτάνος. Ό.π. σ. 11 Πρβλ. *Dustur (Register of Ottoman Laws) 1. Tertip Istanbul Matbaa-i Amire 1289. (Istanbul Imperial Press 1289/1872)*, p. 5.

³⁵ S. Zandi-Sayek, *Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 4

³⁶ Α. Lyberatos, «The Application of the Tanzimat and its Political Effects», ό.π., σ. 117

³⁷ Η. Georgelin, *Σμύρνη. Από τον Κοσμοπολιτισμό έως τους Εθνικιστές*, μτφρ Μ. Μαλαφέκα, Αθήνα, Κέδρος, 2007, σ. 31-48

οποίοι δραστηριοποιούνταν στο λιμάνι της πόλης.³⁸ Τέλος, στα επόμενα χρόνια, εγκαταστάθηκε ένας μεγάλος αριθμός εποχικών εργατών, μεταναστών και ναυτικών που προστέθηκε στον ήδη πολυπολιτισμικό πληθυσμό της, έχοντας ως αποτέλεσμα το διπλασιασμό του πληθυσμιακού της μεγέθους.³⁹

Την πληθυσμιακή αύξηση της Σμύρνης⁴⁰ ακολούθησε σχεδόν ταυτόχρονα η ανάπτυξη του λιμανιού της και η συνακόλουθη βελτίωση των υποδομών του οθωμανικού αστικού χώρου.⁴¹ Η αύξηση των εμπορικών συναλλαγών και η στενή επαφή με τη Δύση, δημιούργησε ένα κύμα εκκοσμίκευσης, το οποίο επηρέασε άμεσα ή έμμεσα τις εθνοθρησκευτικές ομάδες.⁴² Επίσης, σημαντική αλλαγή στην πόλη προκαλούσε και η ραγδαία εμφάνιση εταιρειών και επιχειρήσεων που ενίσχυσαν, έτι περαιτέρω, την αστική αναδιοργάνωση και τη δημιουργία νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων αλλά και χώρων αναψυχής.⁴³ Επιλογικά, ο μετασχηματισμός του αστικού χώρου έδινε προτεραιότητα στην τάξη, στον ορθολογισμό και στη διαφύλαξη του δημόσιου καλού της πόλης.⁴⁴

³⁸ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20. Yüzyıl*, μτφρ. S. V. Estreya, Κωνσταντινούπολη, İletişim, 2002, σ. 16

³⁹ S. Zandi-Sayek, *Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 1 Η έλευση και παρουσία διάφορων εθνοτικών ομάδων στη Σμύρνη ήταν αυτή που προσέδωσε την κοσμοπολίτικη εικόνα της Σμύρνης του 19^{ου} αιώνα. Για τον οθωμανικό κοσμοπολιτισμό βλ. H. Georgelin, «Armenian inter-community relations in late Ottoman Smyrna», στο R. G. Hovannisian (επιμ.), *Armenian Smyrna/Izmir. The Aegean Communities*, Καλιφόρνια, Mazda, 2012, 177-190; H. Georgelin, «Living Together in Urban Contexts: Port-Cities versus Inner Anatolian Places (1880-1924)», *Erytheia, Revista de estudios bizantinos y neogriegos*, 32 (2011), 357-383.

⁴⁰ Υπολογίζεται ότι ο πληθυσμός της Σμύρνης στα 1800 ήταν περίπου 100.000, ενώ το 1885 υπολογίζεται πως έφτασε τους 225.000. βλ. H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20. ό.π.*, σ. 17

⁴¹ Από το δεύτερο τέταρτο του 19ου αιώνα και μέχρι την αυγή της νέας χιλιετίας, και πιο συγκεκριμένα κατά την περίοδο 1838-1908, η Κωνσταντινούπολη κάτω από τις ραγδαίες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις που προκαλεί η επαφή με τη Δύση και οι μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ, μεταμορφώνεται σε έναν εν δυνάμει σύγχρονο δυτικό αστικό κέντρο. Βλ. Z. Çelik, *The Remaking of Istanbul, Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century*, Λονδίνο, University of Washington Press, 1993, σ. 31.

⁴² S. Fargoqhi, *Κουλτούρα και Καθημερινή Ζωή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Από τον Μεσαίωνα ως τις αρχές του 20ου αιώνα*, μτφρ. Κ. Παπακωνσταντίνου, Αθήνα, Εξάντας, 2000, σ. 191-194

⁴³ H. Inalcik και D. Quataert, *Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, 1600-1914*, τ. Β', Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2011, σ. 461-464

⁴⁴ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir, A Modern History*, Καλιφόρνια, Stanford University Press, 2020, σ. 35. Γί' αυτό το σκοπό άλλωστε δημιουργήθηκε και ο θεσμός της Δημαρχίας, ο οποίος στόχευε στη διαφύλαξη της δημόσιας υγείας, στην καθαριότητα των δρόμων και των γειτονιών και στην ανακούφιση των φτωχών, ούτως ώστε να διασφαλιστεί η ευημερία και η γαλήνη των πολιτών. Ό.π., σ. 35, Πρβλ. «Manifesto oficial al onorado publiko» (Izmir: La Munisipalidad de Izmirna, n.d., approx. 1910)

2. Η Εβραϊκή Κοινότητα της Σμύρνης στα τέλη του 19^{ου} αιώνα

2.1. Η Κοινωνικοοικονομική Πραγματικότητα των Εβραίων της Σμύρνης

Η εβραϊκή κοινότητα της Σμύρνης, κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα, βρισκόταν σε παρακμή και ένα μεγάλο ποσοστό Εβραίων στα όρια της φτώχειας.⁴⁵ Χαρακτηριστικά, σε μια εβραϊκή εσωτερική απογραφή 800 ατόμων, που πραγματοποιήθηκε για την πενταετία του 1840-1845, αναφερόταν ότι το 50% των απογραφέντων κατατάσσονταν στα χαμηλά φορολογικά εισοδήματα, το 20% εξαιρούνταν λόγω μεγάλης ηλικίας, ανεργίας ή ένδειας και ένα 5% αποτελούσε τους άπορους. Επιπρόσθετα όσον αφορά τα επαγγέλματα, η πλειοψηφία των Εβραίων της Σμύρνης, κοντά στο 30%, ήταν μικρέμποροι ή μικροπωλητές, ενώ με ποσοστό 14% ακολουθούσαν όσοι ασχολούνταν με χειρωνακτικές εργασίες. Ομοίως, ένα 14% καλυπτόταν από όσους εργάζονταν ως αχθοφόροι ή υπηρέτες, ενώ 16% ήταν το ποσοστό των ανέργων. Ακολουθούσαν με ποσοστό 8% οι ραβίνοι, οι κήρυκες και οι χασάπηδες, ενώ τέλος το υπόλοιπο 16% κάλυπταν οι περισσότερο ευκατάστατοι έμποροι, υπάλληλοι, μεσάζοντες και μεσίτες.⁴⁶

Η εν λόγω πραγματικότητα άλλαξε εντός των επόμενων χρόνων. Κατά τη δεκαετία του 1880 τα ποσοστά των ανειδίκευτων εργατών και των εμπόρων μειώθηκε κατά 50%, με τους τομείς του μικροεμπορίου και της βιοτεχνίας (χειρωνακτικής εργασίας) να καλύπτουν τη διαφορά, ενώ η εμφάνιση ορισμένων νέων επαγγελματιών όπως οι λογοκριτές, οι υπάλληλοι εστίασης και οι μουσικοί αποτέλεσαν ακόμα μια μικρή ομάδα επαγγελματιών που έφτασε περίπου το 4%.⁴⁷ Στα επόμενα χρόνια το ποσοστό των επαγγελματιών που δεν ανήκαν στον τομέα της παραγωγής συνέχισαν να αυξάνονται. Χαρακτηριστικά, το 1895, ανάμεσα στους 306 γονείς που έστειλαν τα παιδιά του στο σχολείο της Αλλιάνς Ισραελίτ Ουνιβερσέλ (Alliance Israélite Universelle), 51 εξ αυτών ήταν μεσίτες, 37 μικροπωλητές και 35 άνεργοι.⁴⁸

⁴⁵ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 5

⁴⁶ Ό.π., σ. 10-12, Πρβλ. CAHJP Tr/Iz. 713 (soletreo)

⁴⁷ Ό.π., σ. 12, Πρβλ. CAHJP, Tr/Iz. 715 (soletreo).

⁴⁸ H. Nahum, *Izmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 39

Αντίστοιχη εικόνα παρουσίαζαν το 1859 και οι εβραϊκές συνοικίες της Σμύρνης, με τα ξύλινα σπίτια των εβραϊκών περιοχών να αποτυπώνουν στους λασπωμένους και βρώμικους δρόμους των συνοικιών τους την κοινωνική θέση των κατοίκων τους. Εκείνη τη χρονιά, ο αριθμός της Κοινότητας έφτανε τα 15.000 άτομα, τα οποία θα αυξάνονταν σε 20.000 το 1873, λόγω της ραγδαίας αύξησης της μετανάστευσης των Εβραίων τόσο από τη Ρωσία, την Πολωνία και τη Ρουμανία όσο και από τις περιοχές της Ρούμελης που ενσωματώθηκαν στο ελληνικό κράτος.⁴⁹ Η αύξηση αυτή θα ήταν ακόμη μεγαλύτερη αν δεν πραγματοποιούνταν και μια ταυτόχρονη μετανάστευση Εβραίων της Σμύρνης στο εξωτερικό και συγκεκριμένα σε χώρες όπως η Αμερική, η Αίγυπτος και η Γαλλία.⁵⁰ Έτσι, στα μέσα του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα, ο συνδυασμός μιας σειράς τοπικών και διεθνών παραγόντων είχε ως αποτέλεσμα το 1/3 του εβραϊκού πληθυσμού της Σμύρνης να ζει στηριζόμενο στη φιλανθρωπία.⁵¹ Το σύνολο της Κοινότητας αποτελούνταν από 3.500 οικογένειες, από τις οποίες μόλις οι 100 ήταν πλούσιες, οι 1.500 με 2.000 ανήκαν στη μεσαία τάξη, ενώ οι υπόλοιπες 1.000 αποτελούσαν το πιο φτωχό τμήμα της πόλης.⁵²

Το 1885 υπήρχαν στη Σμύρνη 51 γειτονιές, εκ των οποίων οι 7 ήταν εβραϊκές.⁵³ Οι εβραϊκές γειτονιές ήταν ιδιαιτέρως φτωχές και πολυπληθείς. Όπως προαναφέρθηκε, ο βασικότερος λόγος της αύξησης του πληθυσμού των Εβραίων της Σμύρνης ήταν η αθρόα έλευση μεταναστών από το εξωτερικό. Όμως ένας ακόμα

⁴⁹ S. Bora, *Birinci Juderia. İzmir' in Eski Yahudi Mahallesi*, Κωνσταντινούπολη, Gözlem, 2021, σ. 100-103; H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 39

⁵⁰ E. Groepler, *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, μτφρ. S. Kaya, Κωνσταντινούπολη, Belge, 1999, σ. 42; H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 96-97 Η εν λόγω μεταναστευτική τάση συνεχίστηκε μέχρι το Α΄ Π.Π. Συγκεκριμένα υπολογίζεται ότι στο διάστημα 1899-1913 μετανάστευσαν προς την Αμερική 4.000 Εβραίοι της Μικράς Ασίας. Βλ. Ό.π., σ. 97, Πρβλ. Annie Benveniste, *Le Bosphore à la Roquette. La communauté judéo-espagnole de Paris*, L' Harmattan, Paris 1989

⁵¹ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 36; H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 204; A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews. The alliance israelite universelle and the politics of jewish schooling in Turkey, 1860-1925*, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1990, σ. 66

⁵² S. Bora, *Birinci Juderia*, ό.π., σ. 100-103; H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 39 Σύμφωνα με τον B. Slaars, κάθε οικογένεια υπολογίζεται ότι αποτελούνταν από 10 μέλη, ήτοι η εβραϊκή κοινότητα πρέπει να αριθμούσε το 1868 περίπου 35.000-40.000 άτομα. Βλ. H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 20, πρβλ. από Iconomos (Constantin), *Etudes ur Smyrne, İzmir*, Tatikian, 1868. Όμως μια σειρά από διαφορετικές πηγές μας δίνουν σαφώς μικρότερους αριθμούς. Στα μέσα του δευτέρου μισού του 19^{ου} αιώνα, ο αριθμός της εβραϊκής κοινότητας κυμαίνονταν από 15.000 έως 20.000 άτομα. Βλ. H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 20

⁵³ S. Bora, *Birinci Juderia*, ό.π., σ. 96

λόγος θα μπορούσε να αναζητηθεί στην ιδιαίτερα μικρή ηλικία, κατά την οποία παντρεύονταν οι Εβραίοι της Σμύρνης, αλλά και γενικότερα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Χαρακτηριστικά, τα κορίτσια των εβραϊκών κοινοτήτων νυμφεύονταν στην ηλικία των 16 μόλις χρόνων, ενώ τα αγόρια στην ηλικία των 18, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να υπάρχουν στη Σμύρνη άνδρες 29 χρονών που είχαν εγγόνια.⁵⁴

Τα προαναφερθέντα ποσοτικά δεδομένα μας δίνουν μια ξεκάθαρη εικόνα της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης των Εβραίων της Σμύρνης και της αδυναμίας που εμφάνιζε η ίδια η κοινότητα εντός του πολυπολιτισμικού ανταγωνισμού ενός μεγάλου εμπορικού λιμανιού. Σε αυτό το πλαίσιο ένα μέρος της εβραϊκής κοινότητας της Σμύρνης έδρασε έχοντας ως βασικό του μέλημα τον περιορισμό της φτώχειας και της επαιτείας, που αποτελούσαν τα σημαντικότερα προβλήματα για την επίτευξη της ενδυνάμωσης και του εκσυγχρονισμού της.⁵⁵ Συγκεκριμένα, σε άρθρο της εφημερίδας *La Esperanza* (Η Ελπίδα, *La Esperansa*) το Δεκέμβριο του 1874, τονίζονταν η παρουσία επαιτών, διάφορων ηλικιών, στους δρόμους της Σμύρνης, ενώ λίγους μήνες αργότερα αναγνωριζόταν το πρόβλημα της επαιτείας ως το πρωταρχικό ζήτημα που όφειλε να αντιμετωπίσει η κοινότητα, καθώς αποτελούσε ένδειξη οπισθοδρόμησης και ατίμωσης.⁵⁶

⁵⁴ E. Groepler, *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, ό.π., σ. 42

⁵⁵ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 6-7

⁵⁶ Ό.π., σ. 42-43, Πρβλ. "Los limozneros en Izmir," *La Esperanza*, December 31, 1874, 1. & "A nuestros meldadores," *La Esperanza*, March 23, 1875, 1.

2.2. Οι Προσπάθειες Εκσυγχρονισμού της Εβραϊκής Κοινότητας

Για τους Εβραίους της Σμύρνης, ο 19^{ος} αιώνας ήταν μια νέα εποχή που απαιτούσε τον εκ μέρους τους εκσυγχρονισμό. Η κοινωνικοοικονομική θέση των Εβραίων της πόλης, ερχόταν όλο και περισσότερο σε αντίθεση με τις νέες αντιλήψεις για την κοινωνική διαστρωμάτωση και τη διαμόρφωση του αστικού χώρου.⁵⁷ Η αλλαγή αυτή προκλήθηκε κυρίως από τη μεταστροφή της κατανόησης του φαινομένου της φτώχειας, από μια μόνιμη και ανεκτή κατάσταση, η οποία ήταν εμφανής στη δημόσια σφαίρα, σε ένα φαινόμενο που αποτελούσε ένα είδος ασθένειας για την πόλη, το οποίο έπρεπε να εξαλειφθεί.⁵⁸

Σημαντικό ρόλο στη μεταστροφή της αντίληψης της φτώχειας από τον οθωμανικό σεφαραδίτικο κόσμο έπαιξαν οι ζυμώσεις που πραγματοποιήθηκαν στα δυτικά κράτη και η εφαρμογή μιας σειράς μέτρων για την αντιμετώπιση της επαιτείας από τη δημόσια σφαίρα, στοχεύοντας τη δημιουργία ενός ισάξιου και χρήσιμου πολίτη, ο οποίος θα αποτελούσε κομμάτι της πόλης του.⁵⁹ Ουσιαστικώς, οι Δυτικοί -και κατά συνέπεια οι Δυτικοί Εβραίοι που επηρεάστηκαν από τις εν λόγω εξελίξεις- συμπύκνωναν τη μεταρρυθμιστική τους πολιτική σε δύο βασικά ζητήματα. Στην κοινωνική μεταστροφή του εκάστοτε υπηκόου σε χρήσιμο και ισάξιο πολίτη της χώρας του και στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση με τη σύσταση προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης για τη δημιουργία μιας νέας γενιάς ανεξάρτητων επαγγελματιών.⁶⁰

Προς αυτήν την κατεύθυνση, η εβραϊκή ελίτ προώθησε μια σειρά από μέτρα, τα οποία στόχευαν στον εκσυγχρονισμό και στην αναδιοργάνωση της εβραϊκής κοινότητας. Σύμφωνα με τον Εβραίο Τραπεζίτη Αβραάμ Βεχόρ ντε Κομόντο

⁵⁷ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 26

⁵⁸ Ό.π., σ. 15-16

⁵⁹ Ό.π., σ. 41-49 Η εποχή της χειραφέτησης των Εβραίων της Δύσης εγκαινιάστηκε κατά την εποχή του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης. Σταδιακά διαλύονταν οι εταιρικές κοινότητες τους και οι Εβραίοι εντάσσονταν στην "εθνική" ζωή των αντίστοιχων χωρών όπου διαβιούσαν. Ο μέχρι τότε εβραϊκός κόσμος μετασηματίστηκε αμετάκλητα από την άνοδο του σύγχρονου κράτους, τον ευρωπαϊκό διαφωτισμό και την εβραϊκή εκδοχή του, την ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού και τη νομική και πολιτική χειραφέτηση. Το περίγραμμα της σύγχρονης δυτικής εβραϊκής ιστορίας διαμορφώθηκε από τις προκλήσεις που έθεσαν αυτές οι εξελίξεις. Βλ. A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. xi

⁶⁰ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 6-7

(Abraham Behor De Camondo), η εβραϊκή κοινότητα έπρεπε να διακρίνεται από ανεκτικότητα, αδελφσύνη και φιλανθρωπία, ενώ οι Εβραίοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έπρεπε να αναπτύξουν στενές σχέσεις με τις υπόλοιπες κοινότητες, επενδύοντας οικονομικά στην εκπαίδευση και κυρίως σε δράσεις διαθρησκευτικών πρωτοβουλιών που στόχο θα είχαν την εμβάθυνση των διακοινοτικών σχέσεων.⁶¹ Για να το πετύχει αυτό, η εβραϊκή κοινότητα έπρεπε να μεταλαμπαδεύσει στα μέλη της μια νέα συμπεριφορά, την οποία έπρεπε να ακολουθήσουν.

Στα 1877, ο εκδότης της σμυρναϊκής εφημερίδας *La Esperansa*, Αρόν ντε Γιοσέφ Χαζάν (Aron de Yosef Hazan), σημείωνε σε άρθρο του πως η επαιτεία στην κεντρική πλατεία της Σμύρνης από περίπου 1000 φτωχούς Εβραίους, που έμπαιναν βρίζοντας στα μαγαζιά των Χριστιανών, αποτελούσε ντροπή για το σύνολο των 20.000 μελών της εβραϊκής κοινότητας.⁶² Μάλιστα, το άρθρο αυτό δεν ήταν το μοναδικό που ισχυριζόταν ότι η επαιτεία ενός σημαντικού αριθμού Εβραίων της Σμύρνης ήταν ντροπή για την εβραϊκή κοινότητα και επηρέαζε την εικόνα που είχαν τα μέλη των υπόλοιπων κοινοτήτων γι' αυτήν. Οι εν λόγω απόψεις και ανησυχίες έβρισκαν σύμφωνο ένα μεγάλο μέρος της εβραϊκής ελίτ, η οποία είχε ως βασικό σκοπό την ανατροπή της εν λόγω κατάστασης. Συγκεκριμένα, η εβραϊκή ελίτ έθεσε ως στόχο την εξάλειψη των φτωχών από τους δρόμους και τη δημιουργία ενός φιλάνθρωπου και πολιτισμένου Εβραίου που θα αυτοπροσδιοριζόταν τόσο ως Εβραίος όσο και ως Οθωμανός.⁶³ Ο "νέος Εβραίος" που ευαγγελιζόταν η ελίτ της εβραϊκής κοινότητας, δεν θα ερχόταν μόνο από την εξάλειψη της φτώχειας και την οικονομική βελτίωση των μελών της αλλά και από τη βελτίωση της εικόνας που είχαν οι υπόλοιπες κοινότητες της πόλης για τους Εβραίους εν γένει.⁶⁴

⁶¹ J.P. Cohen, *Becoming Ottomans. Sephardi Jews and Imperial Citizenship in the Modern Era*, Νέα Υόρκη, Oxford University Press, 2014, σ. 23, Πρβλ. "L' Alliance Israélite Universelle," *Le Levant Times*, March 27, 1874, 2. Για μια αγγλική μετάφραση της πηγής βλ. Julia Phillips Cohen, trans., "In Praise of Inter-communal Cooperation: A 'Rothschild of the East' on Progress and Tolerance," in Cohen and Stein, *Sephardi Lives*.

⁶² J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 23, Πρβλ. "Novedades lokales," *La Esperansa*, April 19, 1877, 3.

⁶³ J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 24, Πρβλ. "Novedades lokales," *La Esperansa*, February 17, 1876, 3; "Novedades lokales," *La Esperansa*, February 8, 1877, 4; "Novedades lokales," *La Esperansa*, February 15, 1877, 4; "Balos de bienfezensia," *La Esperansa*, March 7, 1878, 3.

⁶⁴ H. Lorewe, «Türkiye Doğusunda Yahudiler», στο E. Groepler, *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, μτφρ. S. Kaya, Κωνσταντινούπολη, Belge, 1999, σ. 61 (H. Lorewe, Βερολίνο 1915)

Έτσι, για τη βελτίωση της κοινωνικοπολιτικής κατάστασης της κοινότητας και την ενδυνάμωση της, η εβραϊκή ελίτ κινήθηκε σε δύο βασικούς άξονες. Ο πρώτος ήταν η προσπάθεια αντιμετώπισης της επαιτείας μέσω της ενίσχυσης της οργανωμένης φιλανθρωπίας, η οποία θα βοηθούσε στην αποτελεσματικότερη συλλογή και διανομή των χρημάτων στους ανθρώπους που είχαν πραγματικά ανάγκη, και ο δεύτερος ήταν η επανεκπαίδευση και η επαγγελματική κατάρτιση των νέων Εβραίων, ούτως ώστε να επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό -κυρίως μέσω της παραγωγικότητας- η οικονομική ανεξαρτησία της εβραϊκής κοινότητας.⁶⁵

⁶⁵ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 5

2.3. Ο Εξορθολογισμός της Φιλανθρωπίας

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, για την ενδυνάμωση της εβραϊκής κοινότητας, η εβραϊκή ελίτ προώθησε την ενίσχυση της οργανωμένης φιλανθρωπίας, καθώς πίστευε ότι η οργανωμένη υποστήριξη των φτωχών θα μπορούσε να απομακρύνει την επαιτεία από τη δημόσια σφαίρα της πόλης. Προς αυτήν την κατεύθυνση, ιδρύθηκε το 1878 ο σύνδεσμος της Γκαμπάε Σεντακά [Επιτροπή Φιλανθρωπικών Δωρεών, Gabbaé Sedaka, αργότερα Οζέρ Νταλίμ (Οργάνωση Βοήθειας Φτωχών, Ozer Dalim)]. Ουσιαστικά, η εβραϊκή ελίτ επιθυμούσε τη διακοπή της ανεξέλεγκτης προσφοράς χρημάτων σε επαίτες που βρίσκονταν στους δρόμους της πόλης. Αντίθετα, επιθυμούσε την προώθηση της στοχευμένης φιλανθρωπίας σε ανθρώπους που είχαν πραγματική ανάγκη,⁶⁶ καθώς έτσι θα μπορούσε να εξασφαλιστεί τόσο η αξιοπρέπεια των ανθρώπων όσο και της ίδιας της κοινότητας εν συνόλω.⁶⁷

Σύμφωνα με την Γκαμπάε Σεντακά, δεν ήταν όλοι οι επαίτες άξιοι για να λάβουν φιλανθρωπία, καθώς πολλοί εξ αυτών προσπαθούσαν να εξαπατήσουν το πλήθος και να λάβουν βοήθεια δίχως να την έχουν ανάγκη.⁶⁸ Έτσι, για τον εξορθολογισμό της φιλανθρωπίας, η Γκαμπάε Σεντακά προώθησε, αντί της ανεξέλεγκτης φιλανθρωπίας που πραγματοποιούνταν στους δρόμους της Σμύρνης, τους κοσμικούς χορούς και τις εκδηλώσεις.⁶⁹ Σε αυτές τις κοινωνικές συγκεντρώσεις, η Γκαμπάε Σεντακά συγκέντρωνε χρήματα με σκοπό την ενίσχυση των φτωχών της κοινότητας, ενώ οι προσκεκλημένοι προσέρχονταν για να διασκεδάσουν με δυτική ενδυμασία. Το όφελος αυτής της νέας πολιτικής ήταν διττό, καθώς από τη μια συγκεντρώνονταν με αξιοπρέπεια περισσότερα χρήματα, τα οποία εν συνεχεία μπορούσαν να διαμοιραστούν με αποτελεσματικότητα στους ανθρώπους που τα είχαν πραγματικά ανάγκη, και από την άλλη, οι εκδηλώσεις αυτές παρείχαν ευκαιρίες κοινωνικοποίησης τόσο με τους Οθωμανούς αξιωματούχους της Σμύρνης όσο και με τους εκπροσώπους των υπόλοιπων

⁶⁶ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 43-46

⁶⁷ H. G. Ender, *Hazan Genealogy. "Aaron De Yoseph Hazan-Izmir Jews 1600-2000"*, Lulu. com, 2015, σ. 115

⁶⁸ Ο.π., σ. 53

⁶⁹ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 96-102

εθνοθησκευτικών κοινοτήτων.⁷⁰ Επιπροσθέτως, η Γκαμπάε Σεντακά προώθησε τη συγκέντρωση χρημάτων μέσω ενός νέου συστήματος μηνιαίας συνδρομής,⁷¹ το οποίο εξασφάλιζε αμεσότερα αποτελέσματα, καθώς η διαμοίραση των χρημάτων μπορούσε να γίνει στοχευμένα και σε όσους είχαν αληθινή ανάγκη.⁷²

Ποιοι ήταν όμως οι έχοντες πραγματική ανάγκη και πως έκανε η Γκαμπάε Σεντακά τον διαχωρισμό των πραγματικά φτωχών από τους άλλους; Προς αυτό, η Γκαμπάε Σεντακά προσπάθησε να φιλτράρει τις αιτήσεις των αιτούντων κάποιας μορφής φιλανθρωπικής βοήθειας, διαχωρίζοντας τους σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία κατατάσσονταν όσοι είχαν πέσει σε πραγματική ένδεια και χρειάζονταν οικονομική ενίσχυση, ενώ στη δεύτερη εντάσσονταν όσοι εμφάνιζαν κάποιο εισόδημα ή μπορούσαν μέσω μιας μικρής βοήθειας να βρουν εργασία. Όσες αναφορές θεωρούσε η Γκαμπάε Σεντακά ότι εντάσσονταν στη δεύτερη κατηγορία, τις έστελνε στη Γκεμιλούτ Χασαντίμ (Φιλανθρωπική Εταιρεία Πράξεων Καλοσύνης, *Gemilut Hasadim Society*), ούτως ώστε να βρουν απασχόληση και να εργαστούν.⁷³ Μάλιστα, για να παρθεί η απαραίτητη απόφαση, η Γκαμπάε Σεντακά έπρεπε πρώτα να συλλέξει μια σειρά από πληροφορίες που σχετίζονταν με τους αναφερόμενους στην αίτηση. Έτσι, η Γκαμπάε Σεντακά μάζευε πληροφορίες από και για την οικογένεια του εν δυνάμει υποψήφιου της φιλανθρωπίας. Επίσης, πληροφορούνταν για την κατάσταση του υποψηφίου από τη γειτονιά ή το χώρο εργασίας του, ενώ ύστερα από τη συλλογή των πληροφοριών και τη μετέπειτα αξιολόγηση αυτών, γινόταν η τελική πρόταση, η οποία μεταβιβαζόταν στην ηγεσία της εταιρείας.⁷⁴

Η αναδιοργάνωση και ο εξορθολογισμός της φιλανθρωπίας είχε ως αποτέλεσμα την παροχή διαφορετικών τρόπων βοήθειας για όσους είχαν ανάγκη. Εκτός από τις εβδομαδιαίες ή περιστασιακές ενισχύσεις, η Γκαμπάε Σεντακά

⁷⁰ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 54-56

⁷¹ Οι συνδρομητές, ο τρόπος οργάνωσης και τα λιγοστά μέλη οδήγησαν τελικά στη διάλυση και επανασύσταση της. Βλ. Ό.π., σ. 69-72

⁷² Ό.π., σ. 63

⁷³ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι καμία από τις περιπτώσεις που εξέτασε η Γκαμπάε Σεντακά δεν αναφέρθηκε από τους ίδιους τους υποψήφιους, αλλά πιθανότατα από γνωστούς ή γείτονες τους. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η φτώχεια και η ανάγκη φιλανθρωπικής ενίσχυσης ήταν πλέον μια κατάσταση η οποία προκαλούσε ντροπή στους έχοντας την ανάγκη βοήθειας. Ό.π., σ. 64-65.

⁷⁴ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 66

προσέφερε και εφάπαξ δώρα σε όσους αντιμετώπιζαν προσωρινές οικονομικές δυσκολίες.⁷⁵

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι η Γκαμπάε Σεντακά δεν ήταν μόνη στην προσπάθεια εξορθολογισμού της φιλανθρωπίας. Σύμμαχοι σε αυτήν την προσπάθεια ήταν οι οθωμανικές εβραϊκές εφημερίδες οι οποίες προέτρεπαν τους αναγνώστες να μην δίνουν χρήματα σε όσους επαιτούν στους δρόμους, αλλά αντιθέτως να ενισχύουν το έργο της Γκαμπάε Σεντακά. Παρ' όλα αυτά, η προσπάθεια απομάκρυνσης των επαιτών από τους δρόμους της Σμύρνης δεν εξάλειψε πλήρως το πρόβλημα.⁷⁶ Όμως, η ύπαρξη και δράση της Γκαμπάε Σεντακά περιόρισε σημαντικά το πρόβλημα και τελικώς αναδιαμόρφωσε σε σημαντικό βαθμό τους όρους κάτω από τους οποίους γινόταν αντιληπτή η φιλανθρωπία.⁷⁷

Παράλληλα, τα προαναφερθέντα συνδυάστηκαν και με την αναδιοργάνωση παραδοσιακών θεσμών, όπως για παράδειγμα του Νοσοκομείου Ρότσιλντ (Rothschild).⁷⁸ Το Νοσοκομείο, το οποίο αναπτύχθηκε δραματικά κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, υπήρξε καταφύγιο για τους φτωχούς Εβραίους εξαιτίας του ρόλου που ανέπτυξε στη φροντίδα των φτωχών και στην απομάκρυνση των επαιτών από τους δρόμους της Σμύρνης, λειτουργώντας άλλοτε ανεξάρτητα και άλλοτε σε συνεργασία με την Γκαμπάε Σεντακά.⁷⁹

Για την εβραϊκή ελίτ, η εξάλειψη των επαιτών από τους δρόμους της Σμύρνης και η ενίσχυση των φτωχών της κοινότητας μπορούσε να πραγματοποιηθεί και μέσω μιας σειράς κοινωφελών έργων που θα βοηθούσαν επί της ουσίας τα μέλη της. Προς αυτή την κατεύθυνση, ελήφθη από τη διοίκηση του Νοσοκομείου Ρότσιλντ η απόφαση παροχής δωρεάν φαρμάκων στους φτωχούς. Σκοπός αυτής της απόφασης ήταν η περαιτέρω στήριξη των φτωχών Εβραίων και πάρθηκε στη λογική πως εφόσον οι φτωχοί Εβραίοι της Κοινότητας, που έχριζαν ιατρικής

⁷⁵ Ο.π., 68

⁷⁶ Ο.π., 71, Πρβλ. "Ozer Dalim," La Buena Esperanza, May 7, 1903, 1.

⁷⁷ Ο.π., σ. 72

⁷⁸ Ο.π., σ. 56

⁷⁹ Ο.π., σ. 56-57

παρακολούθησης, μπορούσαν να λάβουν ιατρική φροντίδα εκτός του Νοσοκομείου, έπρεπε ομοίως να μπορούν να λάβουν δωρεάν φάρμακα, δίχως κάποια χρέωση.⁸⁰

Εξαιτίας των προαναφερθέντων, το Νοσοκομείο Ρότσιλντ ήταν αιτία υπερηφάνειας για τους εκπροσώπους της εβραϊκής κοινότητας, οι οποίοι τόνιζαν συνεχώς πως το Νοσοκομείο ήταν επωφελές για ολόκληρη τη Σμύρνη, χαρίζοντάς του τη συμβολική ονομασία της “στέγης των φτωχών”.⁸¹ Βέβαια, η Σμύρνη δεν αποτελούσε το σπίτι μόνο της Γκαμπάε Σεντακά ή του Νοσοκομείου Ρότσιλντ, αλλά ήταν η έδρα διάφορων φιλανθρωπικών οργανώσεων που στόχευαν στη στήριξη και στην ενίσχυση των φτωχών Εβραίων της πόλης. Χαρακτηριστικά στη Σμύρνη του 1875 δραστηριοποιούνταν μεταξύ άλλων η Μοχάρ ου- Ματάν (Φιλανθρωπική Επιτροπή Προίκας και Δώρων, Mohar u-Matan) για τη στήριξη και βοήθεια των φτωχών κοριτσιών, οι Ρόφε Χολίμ (Φιλανθρωπική Οργάνωση Υγειονομικής Φροντίδας και Περίθαλψης Ασθενών, Rofe Holim) και Μπικούρ Χολίμ (Οργάνωση Υποστήριξης και Φροντίδας Ασθενών, Bikkur Holim) για την κάλυψη των αναγκών των ασθενών και οι Μαλμπίς Αρουμιμ (Οργάνωση Ένδυσης Απόρων, Malbish Arumim), Μπιγκντέ Κοντές (Ιερός Σύνδεσμος Ένδυσης Απόρων, Bigde Kodesh), Μαγκέν Δαβίδ (Ασπίδα του Δαβίδ, Magen David) και Οέλ Μοέντ (Σκηνή της Φιλανθρωπίας, Oel Moed) για την ένδυση των οικονομικά ασθενέστερων.⁸²

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι η φιλανθρωπική προσφορά στην εβραϊκή κοινότητα της Σμύρνης ήταν παρούσα σε διάφορους τομείς, γεγονός το οποίο καθιστούσε τη Σμύρνη ως μια από τις ελάχιστες περιπτώσεις πόλεων με τόσο μεγάλο και ισχυρό δίκτυο κοινωνικής φροντίδας και στήριξης. Πιο συγκεκριμένα, οι φιλανθρωπικές οργανώσεις της Σμύρνης μπορούσαν να διακριθούν σε επτά ξεχωριστές κατηγορίες οργανώσεων, ήτοι προς τους φτωχούς, τους άρρωστους, τους ηλικιωμένους, τους άνεργους, τα ορφανά, τις γυναίκες, και τέλος τους μετανάστες.⁸³

⁸⁰ “La Redaksyon”, La Esperansa, Ιούνιος 16, 1887

⁸¹ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 57-58

⁸² Ο.π., σ. 61

⁸³ A. Hammet, «Geçmişten günümüze İzmir Yahudileri: yerleşme, kurumsallaşma süreci ve mevcut durum», *İnsan ve toplum bilimleri araştırmaları dergisi*, 5 τχ. 2 (2016), 197-224, σ. 214. Μια αντίστοιχη περίπτωση πόλης, ήταν αυτή της Θεσσαλονίκης. Στη Θεσσαλονίκη υπήρχε ένας επίσης σημαντικός αριθμός φιλανθρωπικών οργανώσεων με σημαντική δράση και προσφορά. Οι

Παράλληλα, οι εκπρόσωποι της κοινότητας ενδιαφέρονταν και για τη φύση των εορτασμών που πραγματοποιούνταν στους δρόμους της πόλης, διαταράσσοντας τη δημόσια ζωή της. Ως προς αυτό, οι εκπρόσωποι της εβραϊκής κοινότητας καλούσαν τους Εβραίους της πόλης να γιορτάζουν ησύχως και εντός της οικίας τους, αποδεικνύοντας πως η δέσμευση της κοινότητας για τάξη και σταθερότητα ήταν πραγματική, καθώς οι εορτασμοί στους δρόμους έδιναν την ευκαιρία σε πάσης φύσεως επαίτες (φτωχούς και μη) να ζητούν ελεημοσύνη από τους παρευρισκόμενους.⁸⁴ Η εν λόγω δέσμευση για τάξη, σταθερότητα και σεβασμό προς τις υπόλοιπες κοινότητες της πόλης, συνέχισε να αποτελεί και για τα επόμενα χρόνια ένα βασικό αίτημα της εβραϊκής κοινότητας, η οποία τόνιζε -σε σταθερή βάση- στα μέλη της ότι έπρεπε να σέβονται το δημόσιο χώρο και να μην ενοχλούν τους συμπολίτες τους, διασκεδάζοντας και καταναλώνοντας αλκοόλ στους δρόμους.⁸⁵

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι η εβραϊκή ελίτ επιθυμούσε τη μεταστροφή του Εβραίου υπηκόου σε έναν σύγχρονο Οθωμανό πολίτη που θα επιδείκνυε με τη συμπεριφορά του στο δημόσιο χώρο, τον απαιτούμενο σεβασμό προς τους υπόλοιπους συμπολίτες του. Παρ' όλα αυτά, η μεταστροφή σε έναν σύγχρονο Οθωμανό πολίτη δεν ήταν εύκολη υπόθεση, καθώς τα μέλη της κοινότητας θα έπρεπε να ακολουθούν, σε καθημερινή βάση, μια συγκεκριμένη στάση ζωής, η οποία θα ήταν ορατή τόσο από της υπόλοιπες κοινότητες της Σμύρνης όσο και από το ίδιο το οθωμανικό κράτος.⁸⁶

Η έλευση του 1892 αποτέλεσε για την εβραϊκή ελίτ την ευκαιρία που επιθυμούσε για να αποδείξει πως η εβραϊκή κοινότητα αποτελείτο πλέον από

οργανώσεις αυτές δύνανται να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες, σύμφωνα με τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας. Στην πρώτη κατηγορία ανήκαν οι οργανώσεις που δημιουργήθηκαν από ιδιώτες και στη συνέχεια επιχορηγήθηκαν από την ίδια την κοινότητα. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκαν οι οργανώσεις που ιδρύθηκαν από το λαό και οι διευθύνοντες αυτών ορίζονταν από τα μέλη της επιτροπής. Τέλος, στην τρίτη κατηγορία ανήκαν οι φιλανθρωπικές οργανώσεις που στηρίζονταν οικονομικά από τις συνδρομές των μελών και των οπαδών τους. Βλ. Y. B. Angel και A. Levi, «Las Enstitusyones de byenfezensya de la komunita djudia de Saloniko», στο Bunis, David M. (επιμ.), *Judezmo: An introduction to the language of the Sephardic Jews of the Ottoman Empire*, Yerushalayim, Hotsa'at sefarim'a. sh. YL Magnes, ha-Universitah ha-Ivrit, 1999, σ. 205 (στα Λαντίνο)

⁸⁴ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 50-53

⁸⁵ J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 93-94, Πρβλ. "Paseos de invierno," *El Meseret*, February 19, 1897, 6-7.

⁸⁶ J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 45-46

σύγχρονους Οθωμανούς πολίτες. Το 1892, η σεφαραδίτικη εβραϊκή κοινότητα συμπλήρωνε 400 χρόνια παρουσίας στην οθωμανική επικράτεια, ύστερα από την εκδίωξη τους από την ιβηρική Χερσόνησο το 1492. Καθώς όμως, η επέτειος των 400 χρόνων δεν είχε προηγούμενο για την εβραϊκή κοινότητα και επειδή μέχρι τότε δεν είχε εορταστεί καμία εκατονταετηρίδα του 1492, οι επικείμενοι εορτασμοί θα πραγματοποιούνταν στα πρότυπα των εορτασμών της συμπλήρωσης των 100 χρόνων της χειραφέτησης των Εβραίων της Γαλλικής Δημοκρατίας.⁸⁷

Η ιδέα των εορτασμών άνηκε στον Αρόν ντε Γιοσέφ Χαζάν, καθώς ήταν ο πρώτος που αναφέρθηκε στην προοπτική των εορτασμών της τέταρτης εκατονταετηρίδας στις σελίδες της εφημερίδας “*La Buena Esperansa*” (Η Καλή Ελπίδα, *La Buena Esperansa*), το 1891. Ο Αρόν ήλπιζε ότι με τον εορτασμό της εν λόγω επετείου, η εβραϊκή κοινότητα θα πετύχαινε την περεταίρω σύσφιξη των σχέσεων της με τις οθωμανικές αρχές και ταυτόχρονα θα δημιουργούσε το κατάλληλο κλίμα για την υποδοχή των Εβραίων προσφύγων που συνέρρεαν κατά χιλιάδες στην Αυτοκρατορία ύστερα από τους διωγμούς που είχαν υποστεί και συνέχιζαν να υφίστανται στη Ρωσία, στη Ρουμανία και στην Ελλάδα. Το μήνυμα λοιπόν είχε δύο αποδέκτες. Ο πρώτος αποδέκτης ήταν το οθωμανικό κράτος. Η εβραϊκή κοινότητα ήθελε να τιμήσει τη μεγαλοψυχία των Οθωμανών του 1492 και μέσω αυτού να κινητοποιήσει τις Αρχές στο ζήτημα της υποδοχής των Εβραίων προσφύγων. Αντίστοιχα, ο δεύτερος αποδέκτης ήταν η ίδια η κοινότητα. Η εβραϊκή ελίτ και ο εβραϊκός τύπος καλούσαν τα μέλη της κοινότητας, μέσω της συζήτησης για τους επικείμενους εορτασμούς, να αγκαλιάσουν τους Εβραίους πρόσφυγες που κατέκλυζαν τις οθωμανικές πόλεις, θυμίζοντας τους ότι οι εν λόγω πρόσφυγες βρίσκονταν σε αντίστοιχη μοίρα με τους προγόνους τους, όταν βρήκαν τελικώς κατάλυμα στην Αυτοκρατορία.⁸⁸

⁸⁷ Ο.π., σ. 46-48

⁸⁸ Ο.π., σ. 47-49 Συγκεκριμένα, το 1891 έλαβε χώρα το πογκρόμ κατά των Εβραίων της Κέρκυρας. Σύμφωνα με την εφημερίδα *La Buena Esperansa*, πραγματοποιήθηκαν βάνουσσες διώξεις και επιθέσεις κατά της ζωής και της περιουσίας των Εβραίων της Κέρκυρας. Ως αποτέλεσμα αυτών ήταν η φυγή ενός μεγάλου μέρους του εβραϊκού πληθυσμού από την πόλη. Η *La Buena Esperansa* αναφέρει ότι εξαιτίας του πογκρόμ μετανάστευσαν περί τα 1050 άτομα από το νησί για διάφορες περιοχές. Από αυτά, 250 άτομα αναχώρησαν για την Αλεξάνδρεια, ενώ ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού, το οποίο υπολογίζεται κοντά στα 5000-6000 άτομα δεν μπόρεσε να μεταναστεύσει, λόγω διαφόρων δυσκολιών. Βλ. “*Los Djudios de Korfu*”, *La Esperansa*, Ιούνιος 26, 1891

Η πρόταση του Αρόν βρήκε σύντομα ένθερμους υποστηρικτές, κατακλύζοντας τον εβραϊκό τύπο.⁸⁹ Ταχέως ο Τύπος άρχισε να μονοπωλείται από διάφορες εισηγήσεις που αναφέρονταν στον τρόπο που έπρεπε τιμηθεί η επικείμενη επέτειος. Οι εισηγήσεις των μελών της εβραϊκής κοινότητας ήθελαν τη δημιουργία μόνιμων κτιριακών εγκαταστάσεων κοινωφελούς εργασίας που να αναφέρεται ότι ανεγέρθηκαν στη μνήμη της επετείου ή τη δημιουργία ενός μόνιμου μνημείου που να υπενθυμίζει την οθωμανική ανεκτικότητα και την εβραϊκή ευγνωμοσύνη.⁹⁰ Άλλοι δε, επιθυμούσαν την ενσωμάτωση της επετείου στο εβραϊκό ημερολόγιο, ως μια γιορτή αντάξια του Πουρίμ (Purim⁹¹). Επίσης, ο Αρόν ήλπιζε να κινητοποιήσει το σύνολο των εβραϊκών κοινοτήτων των μεγάλων αστικών κέντρων, ούτως ώστε να εορταστεί η επέτειος στο βαθμό που το επιθυμούσε. Όμως, για να επιτευχθεί αυτό, το πρώτο και σημαντικότερο βήμα ήταν η υποστήριξη του Αρχιραβίνου της Κωνσταντινούπολης. Παρ' όλα αυτά, τα γεγονότα δεν εξελίχθηκαν όπως θα ήλπιζε ο Αρόν, καθώς ο Αρχιραββίνος καθυστερούσε να λάβει την οποιαδήποτε απόφαση. Την καθυστέρηση του Αρχιραβίνου, ακολούθησε η σιωπή του Σουλτάνου, με αποτέλεσμα τη ριζική ανατροπή των όσων σχεδίαζε για περίπου ένα χρόνο ο Αρόν και η εβραϊκή κοινότητα της Σμύρνης. Μπροστά στο διαφαινόμενο αδιέξοδο, ο Αρόν ντε Γιοσέφ Χαζάν πρότεινε τον περιορισμό των εορτασμών της επετείου στο ελάχιστο. Έτσι, προωθήθηκε ένας πιο ιδιωτικός εορτασμός στις συναγωγές, με ησυχία και σεβασμό προς τις υπόλοιπες κοινότητες.⁹²

Τελικώς, ο εορτασμός της τέταρτης εκατονταετηρίδας από την εγκατάσταση των σεφαραδιτών Εβραίων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν πραγματοποιήθηκε με τον επιθυμητό μαζικό τρόπο που ονειρεύτηκε ο Αρόν και η εβραϊκή κοινότητα

⁸⁹ J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 51. Πρβλ. "La fiesta del 1892," *La Epoka*, August 14, 1891; "El Kuartén Sentenario," *El Tiempo*, February 24, 1892, 4.; "Le centenaire des israelites espagnols," *Stamboul*, August 4, 1891, 2.

⁹⁰ J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 51-52. Η επιθυμία της εβραϊκής ελίτ να αφήσει το στίγμα της στο δημόσιο χώρο ταυτίζεται με τη νέα αντίληψη της κρατικής ορατότητας στη δημόσια σφαίρα, η οποία ικανοποιούσε τόσο την ανάγκη της νομιμοποίησης του καθεστώτος μέσω της παρουσίας του στο δημόσιο χώρο όσο και την ανάγκη της επιτήρησης των παρατηρητών αυτής της ορατότητας άνευ εξαναγκασμού. Βλ. S. Lalvani, «Modernity, Vision, and the Regimes of Visibility», *The review of Education/Pedagogy/Cultural Studies*, 17, τχ. 3, (1995), 343-361, σ. 344

⁹¹ Εβραϊκή γιορτή για τη σωτηρία των Εβραίων της Περσικής Αυτοκρατορίας, όπως αυτή περιγράφεται στο Βιβλίο της Εσθήρ. Κατα τη διάρκεια των εορτασμών οι Εβραίοι, μεταμφιεσμένοι, γιόρταζαν με φαγητά, ποτά, ανταλλαγή δώρων και φιλανθρωπία προς τους φτωχούς.

⁹² J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 52-57

της Σμύρνης, η οποία είχε αγκαλιάσει την ιδέα του. Οι λόγοι που δεν το επέτρεψαν ήταν πρώτον η καχυποψία των οθωμανικών αρχών και κυρίως του ίδιου του σουλτάνου Αμπντούλχαμίτ (Abdulhamit II), και δευτερευόντως το γεγονός ότι η ίδια η φύση της επετείου δεν εκπροσωπούσε το σύνολο των υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τρίτον, η μαζική συμμετοχή που επιθυμούσε η εβραϊκή ελίτ έθιγε τα συμφέροντα της θρησκευτικής ηγεσίας, καθώς η αρχική προσπάθεια για εορτασμό της επετείου στο δημόσιο χώρο απομάκρυνε κατά πολύ τη φύση των εορτασμών από τη συναγωγή.⁹³

⁹³ Ο.π., σ. 57-62, 71-73

2.4. Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση

Ταυτόχρονα με την πολιτική αναδιαμόρφωσης και εκσυγχρονισμού της φιλανθρωπίας, οι εκπρόσωποι της εβραϊκής κοινότητας της Σμύρνης εισήγαγαν ένα πρόγραμμα επαγγελματικής εκπαίδευσης, με σκοπό την πλήρη εξάλειψη της φτώχειας στο εσωτερικό της κοινότητας. Σημείο αναφοράς για τους εκπροσώπους της εβραϊκής κοινότητας ήταν οι Εβραίοι της Δύσης και κυρίως οι Γάλλοι, οι οποίοι μέσω της παραγωγικότητας τους είχαν καταφέρει να ενδυναμώσουν σε μεγάλο βαθμό τις εβραϊκές τους κοινότητες.⁹⁴

Ο μεγαλύτερος φορέας αυτής της νέας αντίληψης στη Σμύρνη ήταν Αλλιάνς Ισραελίτ Ουνιβερσέλ (Alliance Israélite Universelle), η οποία προχώρησε στην ίδρυση ενός σχολείου αρρένων Ρουστιγιέ (Rüştiye) το 1873, ενώ λίγα χρόνια αργότερα, και συγκεκριμένα το 1878, προχώρησε στην ίδρυση του σχολείου Θηλέων.⁹⁵

Αρχικώς, η Αλλιάνς ιδρύθηκε το 1860 με κύριους στόχους την ηθική τόνωση των Εβραίων παγκοσμίως, την ενδυνάμωση τους μέσω της εκπαίδευσης και την παροχή βοήθειας στους έχοντες ανάγκη.⁹⁶ Ακολούθως, τρία χρόνια αργότερα ιδρύθηκε στην Κωνσταντινούπολη η περιφερειακή επιτροπή της Αλλιάνς, με πρόεδρο τον επιφανή Αβραάμ ντε Κομόντο (Abraham de Camondo) και αντιπρόεδρο τον Ζακ ντε Κάστρο (Jacques de Castro).⁹⁷ Στο κείμενο που συνόδευε τη δημιουργία της Αλλιάνς αναφερόταν ότι σκοπός της ήταν η αλληλεγγύη μεταξύ των Εβραίων, η ενδυνάμωση τους και τέλος η ανάπλασή τους.⁹⁸ Προς αυτή την κατεύθυνση, οι διαχειριστές, οι δάσκαλοι και οι υποστηρικτές της Αλλιάνς προσπάθησαν να μεταλαμπαδεύσουν την αξία και τα οφέλη της εργασίας, να

⁹⁴ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 123; D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 75-76

⁹⁵ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 125; S. Bora, *Birinci Juderia*, ό.π., σ. 136

⁹⁶ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 122-123 Η Alliance εκτός από τη σημαντική δράση της στον τομέα της Εκπαίδευσης, κατά περιστάσεις προσέφερε και οικονομική βοήθεια στους Εβραίους της Σμύρνης που για τον έναν ή τον άλλο λόγο χρειάζονταν τη στήριξη της. Βλ. E. Benbassaand και A. Rodrigue, *A Sephardi Life in Southeastern Europe. The Autobiography and Journals of Gabriel Arié, 1863-1939*, United Kingdom, University of Washington Press, 2015, σ. 117-118, 121-122. Επίσης σύμφωνα με άλλες πηγές, παρείχε τριάντα με σαράντα χιλιάδες δωρεάν γεύματα το χρόνο στους φτωχούς μαθητές της. Βλ. A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 122

⁹⁷ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 47

⁹⁸ Ο.π., σ. 22, Πρβλ. "Manifeste de Juillet 1860," in Chouraqui, *Cent arts*, 408.

τονίσουν τις καταστρεπτικές επιπτώσεις της φτώχειας⁹⁹ και να εισάγουν τις έννοιες της προόδου και της εξέλιξης, οι οποίες γίνονταν αντιληπτές υπό το πρίσμα της ελευθερίας και της ισότητας,¹⁰⁰ καθώς πίστευαν απολύτως ότι η παραγωγικότητα και η εργασία αποτελούσαν το φάρμακο που θα βοηθούσε την κοινότητα να προοδεύσει και να εξελιχθεί.¹⁰¹

Έτσι, η εβραϊκή ελίτ, μαζί με επιφανής Δυτικούς Εβραίους όπως οι Κρεμιέ (Crémieux), Ρότσιλντ (Rothschild), Μοντεφιόρ (Montefiore) και Άλμπερτ Κον (Albert Cohn) ξεκίνησαν μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού της εβραϊκής εκπαίδευσης,¹⁰² η οποία θα περιόριζε και ως ένα βαθμό θα εξέλιπε τη φτώχεια της κοινότητας.¹⁰³ Το πρόγραμμά τους, το οποίο αποτελούσε προϊόν του διαφωτισμού και της ενδυνάμωσης¹⁰⁴ στηρίχθηκε στον εκσυγχρονισμό και στον εξορθολογισμό.¹⁰⁵

Βέβαια, αυτές οι προσπάθειες δεν θα γίνονταν ποτέ πραγματικότητα χωρίς την επιθυμία της ίδιας της εβραϊκής κοινότητας, η οποία πήγαζε από την πεποίθηση της αναγκαιότητας για εκπαίδευση δυτικού τύπου, εξαιτίας της συνεχόμενης αύξησης της οικονομικής επιρροής της Δύσης.¹⁰⁶ Άλλωστε, η Αλλιάνς δεν εγκαθιστούσε πρώτα ένα σχολείο και ύστερα αναζητούσε ή περίμενε τους μαθητές να έρθουν σε αυτή. Αντίθετα, προ της εγκαθίδρυσης της, η Αλλιάνς πραγματοποιούσε διερευνητικές επαφές με ντόπιους Εβραίους, ούτως ώστε να διασφαλίσει την αναγκαία τοπική στήριξη για το έργο της αλλά και να εξασφαλίσει τους απαιτούμενους οικονομικούς πόρους για τη λειτουργία της.¹⁰⁷

Ειδικότερα όσον αφορά τη Σμύρνη, η εγκαθίδρυση της Αλλιάνς στη πόλη ακολούθησε το ίδιο μοτίβο. Το 1864 η Αλλιάνς είχε πραγματοποιήσει μια σειρά από σημαντικές διερευνητικές επαφές με την τοπική ελίτ της Σμύρνης,¹⁰⁸ ούτως ώστε να

⁹⁹ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., 17

¹⁰⁰ H. Nahum, *Izmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 123

¹⁰¹ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 76

¹⁰² S. Bora, *Birinci Juderia*, ό.π., σ. 130-131; A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 34

¹⁰³ H. Nahum, *Izmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 124; A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 6

¹⁰⁴ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 4

¹⁰⁵ Ό.π., σ. 70-72

¹⁰⁶ Ό.π., σ. 38-39

¹⁰⁷ Ό.π., σ. 48

¹⁰⁸ Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά τη διάρκεια αυτών των επαφών η Αλλιάνς έφτασε σε σημείο να αριθμεί περίπου 172 τοπικά μέλη στη Σμύρνη. Βλ. A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 52-53

ξεκινήσουν οι προσπάθειες για την ίδρυση ενός σχολείου στην πόλη. Όμως, η έκρηξη της επιδημίας Χολέρας κατά τα τέλη του έτους ακύρωσε την οποιαδήποτε εξέλιξη και σταμάτησε τις προσπάθειες της λειτουργίας του σχολείου.¹⁰⁹ Αντίστοιχα, μια σειρά από ενδοκοινοτικές συγκρούσεις και διαφωνίες εξαιτίας της φορολογίας του κρέατος (*gabela*) παρέλυσε την κοινότητα μέχρι το 1869. Οι ενδοκοινοτικές έριδες καθυστέρησαν σημαντικά τις εξελίξεις για την εγκαθίδρυση του σχολείου, το οποίο θα έχαιρε τη διεύθυνση της Αλλιάνς. Τελικώς, το 1871 ωρίμασαν εκ νέου οι συνθήκες ούτως ώστε να συσταθεί μια τοπική επιτροπή στη Σμύρνη και έτσι επανεκκινήθηκαν οι διερευνητικές επαφές με την τοπική ελίτ (λαϊκή και θρησκευτική) κατά το 1872. Σύμφωνα με τον Πρόεδρο της τοπικής επιτροπής της Αλλιάνς, η κατάσταση ήταν πλέον ευνοϊκή για την ίδρυση και λειτουργία του σχολείου, καθώς οι θρησκευτικοί ηγέτες της κοινότητας κατανοούσαν τη σημασία της σύγχρονης δυτικής εκπαίδευσης και όσα αυτή θα προσέφερε στο πληθυσμό της κοινότητας.¹¹⁰

Οι ευνοϊκές συνθήκες του 1872 οδήγησαν στην ίδρυση και λειτουργία του ιδρύματος της Αλλιάνς το αμέσως επόμενο χρόνο. Τα εγκαίνια πραγματοποιήθηκαν τον Αύγουστο του 1873, με την παρουσία τόσο των λαϊκών όσο και των θρησκευτικών ηγετών της κοινότητας να εγγυάται την ταύτιση των δύο αυτών ομάδων στο ζήτημα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που επρόκειτο να πραγματοποιηθεί. Μάλιστα, στα εγκαίνια του σχολείου μίλησε ο αρχιραβίνος της Σμύρνης Αβραάμ Παλάτσι (*Abraham Palacci*), ο οποίος τόνισε τη σημασία της δυτικής εκπαίδευσης και της γνώσης ξένων γλωσσών για την ανάπτυξη της κοινότητας.¹¹¹

Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκε και η πολιτική του εβραϊκού θρησκευτικού σχολείου Ταλμούδ Τορά (*Talmud Tora*) της Σμύρνης, το οποίο εκτός από τη θρησκευτική εκπαίδευση που παρείχε, προσέφερε φαγητό και ρούχα στους

¹⁰⁹ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 53

¹¹⁰ Ό.π., σ. 53

¹¹¹ Ό.π., σ. 53 Οι σχέσεις μεταξύ της θρησκευτικής ελίτ των εβραϊκών κοινοτήτων και των υποστηρικτών της Αλλιάνς ήταν ανέκαθεν τεταμένες, όμως ποτέ δεν έλαβαν τη μορφή ολοκληρωτικής ρήξης. Εξάιρεση σε αυτόν το κανόνα υπήρξε η Σμύρνη, στην οποία ο αρχιραβίνος της πόλης Αβραάμ Παλάτσι ήταν ένθερμος υποστηρικτής της Αλλιάνς και της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Ό.π., σ. 64-65.

φτωχούς μαθητές, καθώς και στέγη στα ορφανά παιδιά.¹¹² Συγκεκριμένα, το Ταλμούδ Τορά παρείχε δωρεάν εκπαίδευση στις φτωχές οικογένειες των Εβραίων της Σμύρνης και προσπαθούσε να πείσει τις οικογένειες της κοινότητας να στείλουν τα παιδιά τους για εκπαίδευση στο σχολείο.¹¹³ Χαρακτηριστικά, παρείχε σε περισσότερα από πέντε χιλιάδες ορφανά ή φτωχά παιδιά μια σοβαρή θρησκευτική εκπαίδευση, όπου ταυτόχρονα πραγματοποιούνταν μαθήματα γαλλικών και εμπορίου.¹¹⁴ Η μεταρρύθμιση του σχολείου σχεδιάστηκε ούτως ώστε το Ίδρυμα να συνεχίσει να παρέχει θρησκευτικού τύπου εκπαίδευση, αλλά την ίδια στιγμή να προσφέρει τις απαιτούμενες γνώσεις του εμπορίου με στόχο αρχικά τη μελλοντική οικονομική και επαγγελματική ανεξαρτησία των μαθητών της και ύστερα τη βελτίωση της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της εβραϊκής κοινότητας εν συνόλω.¹¹⁵

Εντός αυτού του πλαισίου, ο οργανισμός του Ταλμούδ Τορά διοργάνωσε μια γιορτή στην οποία παρευρέθηκε το σύνολο της θρησκευτικής ηγεσίας της κοινότητας. Οι διοργανωτές τόνισαν τη σημασία της θρησκευτικής εκπαίδευσης για την κοινότητα, ενώ στη συνέχεια δύο παιδιά του σχολείου απήγγειλαν ένα σεφαραδίτικο ποίημα για τη σημασία του εμπορίου και της εργασίας.¹¹⁶ Η διοίκηση του Ταλμούδ Τορά, παρά την οικονομική δυσχέρεια και την προσπάθεια ανέγερσης νέου κτιρίου, που θα στέγαζε το σχολείο, δεν εγκατέλειψε τα επαγγελματικά εκπαιδευτικά προγράμματα, καθώς στόχο είχε την παροχή των απαραίτητων εφοδίων για την επαγγελματική αποκατάσταση των μαθητών του.¹¹⁷

Τον ίδιο στόχο είχαν και τα αντίστοιχα επαγγελματικά εκπαιδευτικά προγράμματα της Αλλιάνς, η οποία μάλιστα εν αντιθέσει με τη διοίκηση του

¹¹² D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 76-77. Σχετικά με τη φύση και την οργάνωση της εκπαίδευσης των εβραϊκών θρησκευτικών σχολείων βλ. A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 35-37. Το Ταλμούδ Τορά είχε μια μακραίωνη παρουσία στην εκπαιδευτική ζωή της εβραϊκής κοινότητας και παρ' όλο που η ίδρυσή του δεν μπορεί να καθοριστεί με σιγουριά, είναι γνωστό ότι στο σχολείο προκλήθηκαν ζημιές κατά την πυρκαγιά της Σμύρνης το 1852, οι οποίες προκάλεσαν, επί της ουσίας, την παύση της λειτουργίας του και την επανίδρυση του το 1865. Βλ. S. Bora, *Birinci Juderia*, ό.π., σ. 131.

¹¹³ S. Bora, *Birinci Juderia*, ό.π., σ. 132

¹¹⁴ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 81

¹¹⁵ Ό.π., σ. 82

¹¹⁶ Ό.π., σ. 77-80

¹¹⁷ Ό.π., σ. 81

Ταλμούδ Τορά, διαχειριζόταν πολλά περισσότερα κεφάλαια.¹¹⁸ Επί της ουσίας, η Αλλιάνς στόχευε στη μετάλλαξη των μαθητών της από αδύναμους και φτωχούς σε παραγωγικούς και χρήσιμους πολίτες που θα ήταν επίσης καλοί Εβραίοι.¹¹⁹ Έτσι, προσπάθησε να αναπτύξει και να διατηρήσει καλές σχέσεις με την ηγεσία της εβραϊκής θρησκευτικής κοινότητας,¹²⁰ και ταυτόχρονα να εμφυσήσει στους μαθητές της την οθωμανική ταυτότητα, την αγάπη τους για το κράτος και την αφοσίωση τους στο Σουλτάνο.¹²¹

Η εκπαιδευτική προσπάθεια της Αλλιάνς είχε ως στόχο τη δημιουργία μιας τάξης τεχνικών επαγγελματιών που θα εμφυσούσε στην κοινότητα ηθική ανύψωση μέσω της εργασίας και της οικονομικής της αυτάρκειας.¹²² Επί της ουσίας, η Αλλιάνς ωθούσε τους εκπαιδευόμενους της σε επαγγέλματα τεχνικής φύσεως με σκοπό την απομάκρυνση τους από το μικροεμπόριο, το οποίο ήταν επισφαλές και δεν παρείχε σημαντικά κέρδη. Τα επαγγελματικά προγράμματα της Αλλιάνς αποτέλεσαν ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της γενικότερης προσπάθειας για την ενδυνάμωση της κοινότητας, καθώς μέσω αυτών μπορούσε να επιτευχθεί η επιθυμητή αλλαγή της κοινωνικό-οικονομικής πραγματικότητας των Εβραίων της Σμύρνης.¹²³

Η αρχή αυτών των επαγγελματικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων της Αλλιάνς έγινε το 1872 στον Βόλο, από τον Δαβίδ Κάζες (David Cazes), ο οποίος ως διευθυντής του εκπαιδευτικού ιδρύματος είχε παρατηρήσει ότι οι μαθητές του σχολείου, μετά το πέρας των σπουδών τους, επέστρεφαν στις ίδιες επισφαλής δουλειές που ακολουθούσαν οι γονείς τους ή που ασχολούνταν οι ίδιοι από πριν. Έτσι για να ανατραπεί αυτό, ο Δαβίδ Κάζες εισηγήθηκε τη δημιουργία επαγγελματικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τους νέους φοιτούντες στα σχολεία της Αλλιάνς. Τα προγράμματα αυτά προωθούνταν σε φτωχά παιδιά δεκατεσσάρων και δεκαπέντε χρονών, με σκοπό την εξειδίκευση τους σε επαγγέλματα τεχνικής φύσεως. Συγκεκριμένα, προέβλεπαν την πρωινή πρακτική

¹¹⁸ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 82-84. Χαρακτηριστικά η Αλλιάνς είχε δαπανήσει μέχρι το 1897 για τα εν λόγω προγράμματα 105.980 φράγκα. Βλ. A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 104, Πρβλ. AAIU, *Turquie LXXV. E.*, Arie, 16 June 1897

¹¹⁹ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 72-77

¹²⁰ S. Bora, *Birinci Juderia*, ό.π., σ. 137

¹²¹ H. Nahum, *Izmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 86

¹²² Ό.π., σ. 125

¹²³ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 100

άσκηση των εκπαιδευόμενων σε πραγματικές συνθήκες εργασίες, με το σχολείο να έχει την αυστηρή επιτήρηση. Κατά τη διάρκεια της πρακτικής άσκησης, οι νέοι εκπαιδευόμενοι λάμβαναν μηνιαίο μισθό, ενώ συνέχιζαν τη θεωρητική τους εκπαίδευση μέσω βραδινών εβδομαδιαίων μαθημάτων, τα οποία κάλυπταν τους τομείς της εβραϊκής Ιστορίας, των Μαθηματικών και των Τεχνών με σκοπό την ηθική ολοκλήρωση τους.¹²⁴

Τελικώς, τα επαγγελματικά προγράμματα δεν επέφεραν ακριβώς τα αναμενόμενα αποτελέσματα στην κοινότητα. Χαρακτηριστικά, στη Σμύρνη του 1899, το 40% των μαθητών που παρακολούθησαν τα εν λόγω προγράμματα, τα εγκατέλειψαν πριν την περάτωσή τους. Όμως, δεν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν και ως αποτυχημένα. Αναλυτικότερα, από τους μαθητές που είχαν ολοκληρώσει την εκπαίδευσή τους σε αυτά, το 95% ακολούθησε ως επαγγελματικό προσανατολισμό το επάγγελμα της μαθητείας τους, ενώ σημαντικό ήταν το γεγονός ότι αυτοί οι μαθητές αντιπροσώπευσαν -ως επαγγελματίες πλέον- το 1/8 των χειροτεχνικών επαγγελματιών (ράφτες, τσαγκάρηδες και επισκευαστές σάκων) της Σμύρνης.¹²⁵

Ακολούθως, η Αλλιάνς, σε συνέχεια της ίδρυσης επιμορφωτικών εργαστηρίων για κορίτσια το 1882 στην Κωνσταντινούπολη, προχώρησε το 1884 στην ίδρυση αντίστοιχου τμήματος στη Σμύρνη. Δυστυχώς όμως τα αποτελέσματα ήταν ελάχιστα έως μηδαμινά, καθώς μόλις ένα μικρό ποσοστό των γυναικών, που έλαβαν εκπαίδευση σε αυτά τα εργαστήρια, χρησιμοποίησαν τις δεξιότητες που απέκτησαν κατά τη φοίτησή τους για την ενίσχυση του οικογενειακού ή προσωπικού τους εισοδήματος.¹²⁶

Συνοψίζοντας, η Αλλιάνς στόχευε στην επαγγελματική κατάρτιση των μαθητών της σε ελεύθερα επαγγέλματα χειροτεχνικής φύσεως, εξαιτίας τόσο της οικονομικής αστάθειας που παρουσίαζε η οθωμανική οικονομία της εποχής αλλά και των εγγενών δυσκολιών στον εμπορικό ανταγωνισμό του λιμανιού της

¹²⁴ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 100-102

¹²⁵ Ό.π., σ. 103-104

¹²⁶ Ό.π., σ. 109-110

Σμύρνης.¹²⁷ Οι εν λόγω δύο παράγοντες ήταν οι κυριότεροι λόγοι που δυσχέραναν το έργο τόσο της Αλλιάνς όσο και των ίδιων των αποφοίτων της, οι οποίοι ήταν επίσης αντιμετώποι με την έλλειψη οικονομικών πόρων που θα τους επέτρεπαν την έναρξη της δικής τους επιχείρησης.¹²⁸ Ένας ακόμα παράγοντας που δυσχέρανε σημαντικά την επαγγελματική εξασφάλιση των αποφοίτων της Αλλιάνς, ήταν ο εθνοτικός διαχωρισμός των επαγγελματιών στη Σμύρνη, ο οποίος -μαζί με τον εγγενή ανταγωνισμό μεταξύ των εθνοθρησκευτικών κοινοτήτων της Σμύρνης- δεν ευνοούσε την εκπαίδευση νέων Εβραίων στα επαγγέλματα που κυριαρχούσε το ελληνικό, τουρκικό ή αρμενικό στοιχείο. Με σκοπό να ξεπεραστεί αυτό το πρόβλημα, η Αλλιάνς προώθησε την αποστολή μαθητών της στα εμπορικά σχολεία που διατηρούσε στην Ιερουσαλήμ. Η Αλλιάνς ήλπιζε πως οι μαθητές της θα επέστρεφαν μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους στη Σμύρνη για να δραστηριοποιηθούν στην τοπική αγορά της πόλης και να την ενισχύσουν τόσο στην τεχνογνωσία όσο και κοινωνικο-οικονομικά. Όμως, αντίθετα με όσα ήλπιζε να πετύχει η Αλλιάνς, οι περισσότεροι μαθητές που στάλθηκαν στα Ιεροσόλυμα δεν επέλεξαν την επιστροφή τους στη Σμύρνη, αλλά αντιθέτως μετανάστευσαν προς τη Δύση, με κυριότερο στόχο τη συνέχιση των σπουδών τους.¹²⁹

Όπως προαναφέρθηκε, τα άνωθεν καταδεικνύουν ότι τα επαγγελματικά εκπαιδευτικά προγράμματα της Αλλιάνς δεν επέφεραν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα που ήλπιζε η εβραϊκή ελίτ και οι εκπρόσωποι της Αλλιάνς. Όμως σε καμία περίπτωση δεν θα έπρεπε να υποβαθμιστεί η σημασία των προγραμμάτων.¹³⁰ Η Αλλιάνς, μέσω αυτών, παρείχε εκπαίδευση σε ένα σημαντικό αριθμό μαθητών, οι οποίοι μάλιστα αποτελούσαν ένα ποσοστό κοντά στο ένα τρίτο (1/3) του συνολικού εβραϊκού πληθυσμού σχολικής ηλικίας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ενώ μέχρι το τέλος της πρώτης δεκαετίας του 20ου αιώνα η πλειονότητα αυτών απέκτησαν τις δεξιότητες της ανάγνωσης, της γραφής και της αριθμητικής στα γαλλικά. Επίσης, ένα σημαντικό ποσοστό των μαθητών που φοίτησαν στην Αλλιάνς, περίπου το ένα πέμπτο (1/5) έως το ένα τρίτο (1/3),

¹²⁷ S. Bora, *Birinci Juderia*, ό.π., σ. 137; D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 82-84

¹²⁸ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 105

¹²⁹ Ό.π., σ. 105-107

¹³⁰ Ό.π., σ. 108

ολοκλήρωσε το πλήρες πρόγραμμα και είτε συνέχισε περαιτέρω την εκπαίδευση του στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ή την Ευρώπη είτε εντάχθηκε στις τοπικές επιχειρήσεις, καθώς η κατάκτηση της γαλλικής γλώσσας, που εγγυόταν η Αλλιάνς, παρείχε τις απαραίτητες δεξιότητες για ενασχόληση στους τομείς του εμπορίου.¹³¹

Βέβαια, πέραν των ποσοτικών δεδομένων πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν και τα ποιοτικά στοιχεία που πρόσφερε η Αλλιάνς πρώτα στους μαθητές της και ύστερα στην ίδια την κοινότητα. Η Αλλιάνς μέσω της καθιέρωσης της μαζικής εκπαίδευσης δυτικού τύπου που παρείχε σε ένα σημαντικό ποσοστό των παιδιών της κοινότητας, έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της νέας εβραϊκής μεσαιας τάξης. Επίσης, σημαντικό ρόλο έπαιξε και στη διαδικασία εκκοσμίκευσης της κοινότητας, καθώς η δυτικού τύπου εκπαίδευση αποσκοπούσε στον εκσυγχρονισμό της κοινότητας και στην κοινωνική ενσωμάτωση της εντός της οθωμανικής πραγματικότητας.¹³²

Σύμφωνα με τον Γκαμπρί Αριέ (Gabrie Arié), ο οποίος διατέλεσε κατά την ίδια περίοδο εκπαιδευτικός στην Αλλιάνς, τα εκπαιδευτικά προγράμματα αυτής είχαν καταφέρει να διασώσουν από την επαιτεία περίπου δύο χιλιάδες οικογένειες, οι οποίες πλέον στηρίζονταν οικονομικά από τα νεότερα μέλη τους, που διατέλεσαν μαθητές αυτών των προγραμμάτων.¹³³ Σύμφωνα πάντα με τον Γκαμπρί Αριέ, το 1893, η Αλλιάνς είχε υπό την άμεση διεύθυνση της ένα σχολείο 300 αρρένων, την εποπτεία του Ταλμούδ Τορά, ένα πρόγραμμα επαγγελματικής αποκατάστασης και μία μικρή γεωργική σχολή.¹³⁴ Ταυτόχρονα παρείχε διακόσιες τριάντα πέντε υποτροφίες σε σαράντα δύο διαφορετικά επαγγέλματα, τα πιο δημοφιλή από τα

¹³¹ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 117-118

¹³² Ό.π., σ. 119 Παρ' όλα αυτά, η κοινωνική ενσωμάτωση της εβραϊκής κοινότητας εντός την οθωμανικής πραγματικότητας δεν ποέβλεπε την ενσωμάτωση στη γλωσσική πραγματικότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά αντιθέτως στόχευε στη γαλλοφωνία. Βλ. Ό.π., σ. 119-120

¹³³ D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 82-84

¹³⁴ E. Benbassa και A. Rodrigue, *A Sephardi Life in Southeastern Europe*, ό.π., σ. 110. Σύμφωνα με την Siren Bora η Αλλιάνς πήρε τον πλήρη έλεγχο του Ταλμούδ Τορά το 1898. Βλ. S. Bora, *Birinci Juderia*, ό.π., σ. 132. Σχετικά με τη γεωργική σχολή της Αλλιάνς στη Σμύρνη, την προσπάθεια της για την ενασχόληση των Εβραίων της Σμύρνης, και κυριώς των προσφύγων από τη Ρωσία, με τη γεωργία και τέλος για τα αποτελέσματα αυτών των προσπαθειών, βλ. A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 110-111

οποία ήταν η ξυλουργική, η τσαγκαροποιία, η ραπτική, η μεταλλοτεχνία και η σιδηρουργία.¹³⁵

Επίσης, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι τα σχολεία της Αλλιάνς δεν παρείχαν, κατά γενική ομολογία, δωρεάν φοίτηση στους μαθητές που επιδίωκαν την εγγραφή τους σε αυτά. Αντιθέτως, αξίωναν ένα ποσό που κυμαινόταν από 5 έως 75 γρόσια το μήνα.¹³⁶ Βέβαια, εξαιτίας της οικονομικής στενότητας ενός μεγάλου μέρους της εβραϊκής κοινότητας, η Αλλιάνς επέλεξε, κατά τις πρώτες δεκαετίες της λειτουργίας της, την παροχή δωρεάν φοίτησης σε ένα σημαντικό κομμάτι των μαθητών της. Όμως, μετά το 1895, η Αλλιάνς έχοντας ως πρόσχημα την προώθηση του ηθικού μηνύματος της συνεισφοράς στην αυτοβελτίωση, αξίωσε ένα συμβολικό μηνιαίο ποσό ακόμα και από τους φτωχότερους μαθητές της. Όμως, το γεγονός αυτό δεν μπορεί να αναιρέσει ότι η Αλλιάνς εξακολουθούσε να παρέχει μαζική εκπαίδευση στα παιδιά της κοινότητας και μετά την απόφαση της συμβολικής συνδρομής. Χαρακτηριστικά, το 1895, σε ένα σύνολο 306 πατεράδων, που έστελναν τα παιδιά τους στην Αλλιάνς, το 11,4% ήταν άνεργοι και το 40,8% ασχολούνταν με εμπορικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας, ενώ τέλος 30 μαθητές της Αλλιάνς ήταν ορφανοί.¹³⁷

Επιπρόσθετα, η Αλλιάνς αναγνώριζε τη σημασία που είχε για το μέλλον της κοινότητας η γνώση των ξένων γλωσσών, οπότε εστίαζε και στη γλωσσική εκπαίδευση.¹³⁸ Η στάση αυτή συμφωνούσε με τη γενικότερη άποψη της ελίτ της εβραϊκής κοινότητας. Η εβραϊκή ελίτ αντιλαμβάνονταν τη σημασία της γνώσης των δυτικών γλωσσών για τον εκσυγχρονισμό της κοινότητας, την ενδυνάμωση των φτωχών μαζών της και την ανάπτυξη του εμπορίου, καθώς ο εκσυγχρονισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η κυριαρχία της Δύσης στην οικονομία καθιστούσε

¹³⁵ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20, ό.π., σ. 125*. Στα σχολεία της Alliance Israélite Universelle φοιτούσε κατά το έτος του 1911 το 20% των παιδιών σχολικής ηλικίας της κοινότητας, καθώς ένας σημαντικός αριθμός μαθητών επέλεγαν άλλα σχολεία της πόλης, όπως αυτό του Γαλλικού Σχολείου Σμύρνης, όπου το 1912 φοιτούσαν συνολικά 166 παιδιά εβραϊκής καταγωγής. Βλ. A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 94

¹³⁶ Χαρακτηριστικά, τα 75 γρόσια αντιπροσώπευαν το 1897 το μέσο εβδομαδιαίο μισθό ενός πωλητή σε ένα κατάστημα της Κωνσταντινούπολης μετά από πολλά χρόνια υπηρεσίας. Βλ. A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 112

¹³⁷ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 112-113

¹³⁸ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20, ό.π., σ. 137*

τη γνώση των δυτικών γλωσσών κάτι παραπάνω από επιτακτική.¹³⁹ Χαρακτηριστικά, η εβραϊκή ελίτ προέτρεπε τα μέλη της Κοινότητας, σε περίπτωση απουσίας κάποιου εβραϊκού σχολείου, να στέλνουν τα παιδιά τους για φοίτηση σε σύγχρονα ελληνορθόδοξα σχολεία, καθώς πίστευαν ότι -σε αντίθεση με τα εβραϊκά θρησκευτικά σχολεία- ως μαθητές των ελληνορθόδοξων σχολείων τα παιδιά της κοινότητας θα αποκτούσαν τα κατάλληλα εφόδια (μέσω των γαλλικών και εμπορικών μαθημάτων) για τη μελλοντική επαγγελματική τους σταδιοδρομία.¹⁴⁰

Συγκεκριμένα, όσον αφορά το ζήτημα της γνώσης των ξένων γλωσσών, η Αλλιάνς στήριζε τα γαλλικά καθώς γι' αυτήν, η γαλλοφωνία δεν παρείχε μόνο τη δυνατότητα ενασχόλησης με τα επαγγέλματα του εμπορίου, αλλά αποτελούσε ένα σημαντικό μέσο στην προσπάθεια εκσυγχρονισμού της Κοινότητας εν γένει. Η γαλλική γλώσσα ήταν το αποτελεσματικότερο μέσο για την απόκτηση γαλλικών συνηθειών που με τη σειρά τους θα οδηγούσαν στην προσπάθεια τόσο μίμησης της συμπεριφοράς όσο και μίμησης της ίδιας της σκέψης.¹⁴¹ Αντίστοιχα, υποτιμούσε την ισπανο-εβραϊκή, την οποία χρησιμοποιούσε η κοινότητα καθώς -παρ' όλο που διευκόλυνε την εκμάθηση των γαλλικών λόγω της κοινής προέλευσης των δύο γλωσσών-¹⁴² θεωρούσε πως ήταν μια ανάμικτη γλώσσα του δρόμου και, παρά τις συζητήσεις για το αντίθετο, δεν δεχόταν τη μόνιμη χρησιμοποίηση της στο εκπαιδευτικό της πρόγραμμα.¹⁴³ Επιπλέον, τα εβραίο-ισπανικά αντιμετώπιζονταν τόσο από μια μερίδα των Δυτικών Εβραίων όσο και του τοπικού εβραϊκού πληθυσμού με σκεπτικισμό, καθώς γι' αυτούς ήταν η γλώσσα των παλαιών διωκτών που έπρεπε να εγκαταλειφθεί.¹⁴⁴ Όμοιες αντιδράσεις προκαλούσε το ζήτημα της εβραϊκής γλώσσας. Η Αλλιάνς δεν συμφωνούσε με τη χρήση και την εκμάθηση των εβραϊκών στα εκπαιδευτικά της προγράμματα καθώς δεν μπορούσε να βρεθεί επαρκής αριθμός καθηγητών για να διδάξει σε αυτά.¹⁴⁵

¹³⁹ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 39

¹⁴⁰ H. Georgelin, *Σμύρνη. Από τον Κοσμοπολιτισμό έως τους Εθνικιστές*, ό.π., σ. 106

¹⁴¹ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 145-146

¹⁴² Ό.π., σ. 75

¹⁴³ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 137

¹⁴⁴ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 85

¹⁴⁵ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 137. Σχετικά με τη στάση της Αλλιάνς προς το σιωνιστικό κίνημα, βλ. A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 121-144

Αντιθέτως, ένα σημαντικό ρεύμα εντός της κοινότητας ήθελε τη χρήση και εκμάθηση της οθωμανικής γλώσσας, καθώς θεωρούνταν, ως γλώσσα του Κράτους, μια λογική και εύλογη επιλογή για την κοινότητα.¹⁴⁶ Παρ' όλα αυτά, η οθωμανική γλώσσα παρέμενε άγνωστη για το σύνολο της κοινότητας. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με μια επιστολή που στάλθηκε από την Αλλιάνς το 1884, μόλις δύο Εβραίοι σε ολόκληρο το Αϊδίνι (Aydin) γνώριζαν γραφή και ανάγνωση οθωμανικών.¹⁴⁷ Οι υποστηρικτές της οθωμανικής γλώσσας αναγνώριζαν τη χρησιμότητα που αποκτούσε μετά τις μεταρρυθμίσεις και ταυτόχρονα έβλεπαν πως οι Έλληνες και οι Αρμένιοι είχαν αρχίσει να διδάσκουν οθωμανικά στα σχολεία τους.¹⁴⁸ Επίσης έβλεπαν ότι αρκετοί Έλληνες και Αρμένιοι που γνώριζαν ήδη την οθωμανική γλώσσα είχαν τη δυνατότητα να εισαχθούν στα αυτοκρατορικά σχολεία και στις κυβερνητικές θέσεις.¹⁴⁹ Προς αυτή την κατεύθυνση, η Αλλιάνς υποστήριξε πως η καλή γνώση των οθωμανικών αποτελούσε μονόδρομο για την επίτευξη της ενδυνάμωσης και της ανάπτυξης της κοινότητας, ενώ αναγνώρισε ότι η γνώση των οθωμανικών προσέφερε τη δυνατότητα εισόδου των μη μουσουλμάνων στις Υπηρεσίες του κράτους, γεγονός το οποίο σε αντίθεση με τους Εβραίους, εκμεταλλεύονταν στο έπακρο οι υπόλοιποι μη μουσουλμάνοι υπήκοοι της Αυτοκρατορίας.¹⁵⁰

Επικουρικά, οι υποστηρικτές της εισαγωγής των οθωμανικών στην εκπαίδευση αλλά και γενικότερη της εκμάθησης της οθωμανικής από την κοινότητα, βρήκαν σύμμαχο στις προσπάθειες τους τις οθωμανικές αρχές. Προς αυτήν την κατεύθυνση ιδρύθηκαν σχολεία εκμάθησης οθωμανικών από την κοινότητα, τα οποία είχαν την οικονομική στήριξη των οθωμανικών αρχών.¹⁵¹ Σύμφωνα με τον Αβραάμ Γκαλάντι (Avram Galanti¹⁵²), το κράτος στήριξε την εν λόγω

¹⁴⁶ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20, ό.π., σ. 138*

¹⁴⁷ Ό.π., σ. 99, Πρβλ. Moise Franco, *Essai sur l' Histoire des Israélites de l' Empire Ottoman Depuis les Origines Jusqu' à nos Jours*, Durlacher, Paris, 1897. Η εβραϊκή κοινότητα του Αϊδινίου εκείνης της περιόδου αριθμούσε 3 χιλιάδες άτομα. Βλ. E. Groepler, *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, ό.π., σ. 43

¹⁴⁸ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20, ό.π., σ. 138*

¹⁴⁹ J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 21

¹⁵⁰ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 86

¹⁵¹ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20, ό.π., σ. 99*

¹⁵² Ο Avram Galanti (1873–1961) ήταν σημαντικός Εβραίος ιστορικός, διανοούμενος και πολιτικός της Τουρκικής Δημοκρατίας, ο οποίος είναι γνωστός για τις μελέτες του σχετικά με την ιστορία των Εβραίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της νεοσύστασης Τουρκικής Δημοκρατίας.

εβραϊκή πολιτική, παρέχοντας το μισθό των καθηγητών της οθωμανικής γλώσσας που δίδασκαν στα εβραϊκά σχολεία και καλωσόρισε τις εβραϊκές προσπάθειες, οι οποίες -σύμφωνα πάντα με τον Αβραάμ Γκαλάντι- ήταν ανεξάρτητες και όχι αποτέλεσμα κρατικών πιέσεων.¹⁵³ Παρ' όλα αυτά, τα εν λόγω σχολεία δεν μακροημέρευαν λόγω έλλειψης κονδυλίων για τους μισθούς των εκπαιδευτικών. Έτσι, μετά τη διακοπή των χρημάτων από το κράτος, τα σχολεία έπαυσαν τη λειτουργία τους ύστερα από μόλις τέσσερα χρόνια.¹⁵⁴

Ο Αβραάμ Γκαλάντι, όντας ιδιαίτερα συνεπής ως προς αυτήν την κατεύθυνση, υποστήριζε σταθερά ότι έπρεπε να δοθεί έμφαση στην εκμάθηση της οθωμανικής γλώσσας από τα εβραϊκά εκπαιδευτικά ιδρύματα.¹⁵⁵ Η εβραϊκή ετεροφωνία ήταν ένα πρόβλημα, το οποίο ο Αβραάμ Γκαλάντι αναγνώριζε ως τροχοπέδη για την βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής ζωής των Εβραίων.¹⁵⁶ Χαρακτηριστικά τόνιζε ότι μετά το 1839 και τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ (Tanzimat), η γνώση της οθωμανικής έδινε μια σειρά από οφέλη, τα οποία μπορούσαν να εκμεταλλευτούν οι εβραϊκοί πληθυσμοί. Η άποψη αυτή ερχόταν σε πλήρη ταύτιση με εκείνη του Εβραίου αρχιραβίνου της Κωνσταντινούπολης και επικεφαλής του εβραϊκού μιλλέτ (millet), Μόσε Φρέσκο (Moşe Fresko ή M. Fresco) ο οποίος πρώτος αναγνώρισε τη σημασία που αποκτούσαν τα οθωμανικά στη νέα αυτή περίοδο του οθωμανικού κράτους. Ο Μόσε Φρέσκο είχε προτείνει ήδη από το 1840 την εκμάθηση των οθωμανικών από τους Εβραίους¹⁵⁷ και την πρόσληψη καθηγητών οθωμανικών στα εβραϊκά εκπαιδευτικά ιδρύματα.¹⁵⁸ Συγκεκριμένα, ο Μόσε Φρέσκο τόνιζε τη σημασία της γαλλικής ως lingua franca της εποχής και της οθωμανικής ως γλώσσας του επίσημου κράτους που έπρεπε να μάθουν να χρησιμοποιούν εις βάρος της μητρικής τους, η οποία αποτελούσε απλώς ένα βολικό και άνετο ένδυμα.¹⁵⁹

¹⁵³ A. Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, ό.π., σ. 175

¹⁵⁴ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 99

¹⁵⁵ L. Mignon, *Uncoupling language and religion. An exploration into the margins of Turkish literature*, Βοστώνη, Academic Studies Press, 2021, σ. 101-102

¹⁵⁶ Ο Α. Γκαλάντι εξηγεί τη σημασία των οθωμανικών μετά την περίοδο του Τανζιμάτ στο κεφάλαιο "İmparatorluk Hükümetinin son Faaliyeti" του βιβλίου "Vatandaş Türkçe Konuş!", βλ. A. Galanti, *Vatandaş Türkçe Konuş!*, Άγκυρα, Kebikeç Yayınları, 2000, σ. 43-44

¹⁵⁷ A. Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, ό.π., σ. 172-175

¹⁵⁸ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 4

¹⁵⁹ H. Georgelin, *Σμύρνη. Από τον Κοσμοπολιτισμό έως τους Εθνικιστές*, ό.π., σ. 98

Σύμμαχος και πρωτεργάτης σε αυτή την προσπάθεια ήταν και ο Δυτικός Εβραίος Μόσες Μοντεφιόρ (Moses Montefiore),¹⁶⁰ ο οποίος διατηρούσε σημαντικές επαφές με οθωμανικούς κύκλους και είχε επισκεφτεί το 1840 την Κωνσταντινούπολη μαζί με τον Αδόλφο Κρεμιέ (Adolphe Crémieux¹⁶¹). Ο Μόσες Μοντεφιόρ κατά την επίσκεψή του στην Κωνσταντινούπολη προσπάθησε να αναδείξει τη σημασία της γνώσης των ξένων γλωσσών και ιδιαιτέρως των οθωμανικών στη νέα εποχή και να πείσει τους συνομιλητές του ότι η μελέτη των εβραϊκών πρέπει να έρχεται σε δεύτερη μοίρα.¹⁶² Μάλιστα, σύμφωνα με τον Μοντεφιόρ, ο ίδιος ο Μουσταφά Ρεσίτ Πασά δήλωσε σε κατ' ιδίαν συνομιλία τους ότι οι προσπάθειες για την προώθηση της εκμάθησης της οθωμανικής γλώσσας συνεισέφεραν στην αναβάθμιση της θέσης της εβραϊκής κοινότητας εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.¹⁶³ Την αυτή άποψη διατηρούσε και ο Διοικητής της Σμύρνης, ο οποίος υποστήριξε προς τους μαθητές της Αλλιάνς ότι μετά την ισπανο-εβραϊκή, η γλώσσα που έπρεπε να μάθουν είναι η οθωμανική και ύστερα η γαλλική ή η αγγλική.¹⁶⁴

Τελικώς, στο πρόγραμμα της Αλλιάνς, ενσωματώθηκε η εκμάθηση της οθωμανικής ως τρίτης ξένης γλώσσας (μετά τα Εβραϊκά και τα Γαλλικά), αλλά οι ώρες διδασκαλίας της δεν ξεπέρασαν τις δύο ανά εβδομάδα σε ένα σύνολο μαθητών όπου η μητρική γλώσσα ήταν η ισπανο-εβραϊκή. Η πραγματικότητα αυτή αποτέλεσε κομμάτι έντονης κριτικής από τον Αβραάμ Γκαλάντι, ο οποίος υποστήριξε ότι θα έπρεπε να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην εκμάθηση της οθωμανικής γλώσσας,¹⁶⁵ και αυτό γιατί αυτή εμφάνιζε ορισμένες δυσκολίες. Πρώτο και σημαντικότερο πρόβλημα ήταν η δυσκολία εύρεσης καθηγητών που μπορούσαν

¹⁶⁰ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 35, 86

¹⁶¹ Ο Α. Κρεμιέ διατέλεσε πρόεδρος της Αλλιάνς από το 1863 έως το θάνατό του. Βλ. A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 22

¹⁶² A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 4

¹⁶³ L. Mignon, *Uncoupling language and religion*, όπ., σ. 99-100, Πρβλ. Louis Loewe [L. Loewe], ed., *Diaries of Sir Moses and Lady Montefiore, Comprising Their Life and Work as Recorded in Their Diaries From 1812 to 1883*, vol. 1 (Chicago: Belford-Clarke Co., 1890), 280.

¹⁶⁴ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, όπ., σ. 138

¹⁶⁵ L. Mignon, *Uncoupling language and religion*, όπ., σ. 101-102. Η εκμάθηση της οθωμανικής γλώσσας αυξήθηκε ελάχιστα στα επόμενα χρόνια. Χαρακτηριστικά, το 1894 τα οθωμανικά στο Αϊδίνι διδάσκονταν οκτώ ώρες την εβδομάδα, ενώ το 1909 δέκα ώρες και στη Σμύρνη πέντε. Βλ. H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, όπ., σ. 139

να διδάξουν οθωμανικά στα σχολεία της Αλλιάνας.¹⁶⁶ Επιπλέον, ακόμα και αν έβρισκαν καθηγητές, αυτοί δεν είχαν τα απαραίτητα παιδαγωγικά προσόντα, τα οποία απαιτούσε η Αλλιάνας, ενώ ταυτόχρονα, από τη μια ήταν ελάχιστα τα εγχειρίδια οθωμανικής γλώσσας και από την άλλη οι μαθητές συναντούσαν ανυπέβλητες δυσκολίες λόγω της δυσκολίας των οθωμανικών, των διαφορών μεταξύ ομιλούμενης και γραπτής γλώσσας και της ανάγκης γνώσης αραβικών ή περσικών.¹⁶⁷

Στον αντίποδα βρίσκονταν οι Εβραίοι που υποστήριζαν ότι τα οθωμανικά δεν προσέφεραν παρά ελάχιστα στους Εβραίους της Αυτοκρατορίας. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η γνώση των οθωμανικών αποτελούσε εφόδιο για την είσοδο κάποιου μη μουσουλμάνου στις υπηρεσίες του κράτους. Επί της ουσίας όμως, υπήρχαν ελάχιστοι Εβραίοι μαθητές που θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν αυτή τη δυνατότητα. Την άποψη αυτή φαίνεται πως υιοθέτησε, ύστερα από μια κατ' ιδίαν επίσκεψη στην Κωνσταντινούπολη, και ο γενικός γραμματέας της Αλλιάνας, Ισίδωρος Λεμπ (Isidore Loeb), προτείνοντας την οριστική εγκατάλειψη των οθωμανικών από τα σχολεία της Αλλιάνας.¹⁶⁸

Συμπερασματικά, παρά τις σημαντικές προσπάθειες μιας μερίδας της εβραϊκής ελίτ, η οθωμανική δεν αποτέλεσε ποτέ την πρώτη επιλογή στα εκπαιδευτικά προγράμματα της κοινότητας. Η Αλλιάνας μη επιθυμώντας να στηρίξει οικονομικά το κόστος που απαιτούσε η εκμάθηση των οθωμανικών, επέλεξε ως βασική γλώσσα του εκπαιδευτικού της προγράμματος τη γαλλική, καθώς αυτή ήταν που στο κάτω κάτω αντιπροσώπευε σε απόλυτο βαθμό την ιδεολογία της.¹⁶⁹ Χαρακτηριστικά, το 1894, η Αλλιάνας πραγματοποιούσε το σύνολο των μαθημάτων της στα γαλλικά. Έτσι, σε ένα σύνολο 40 ωρών, τα μαθήματα που γίνονταν στα γαλλικά κάλυπταν τις 20 ώρες, ήτοι το 50% των μαθημάτων, ενώ μόλις εννιά ώρες

¹⁶⁶ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 86

¹⁶⁷ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 139

¹⁶⁸ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, όπ., σ. 86-87

¹⁶⁹ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 139, 142

την εβδομάδα, οι μαθητές διδάσκονταν εβραϊκά και άλλες οκτώ ώρες μάθαιναν οθωμανικά.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Ό.π., σ. 145-146. Το γεγονός αυτό γεννούσε έντονες αντιδράσεις και κριτικές από τον οθωμανικό τύπο. Οι αρθρογράφοι του οθωμανικού τύπου κατηγορούσαν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Αλλιάνς ότι δεν εμφυσούσε καμία αγάπη προς την οθωμανική πατρίδα, αλλά παρείχε μια εξ' ολοκλήρου γαλλική εκπαίδευση.

3. Η Εφημερίδα Ουστάντ (Üstad, 1889-1891)

Σύμμαχος προς τις προαναφερθείσες προσπάθειες της κοινότητας ήταν και ο εβραϊκός τύπος,¹⁷¹ ο οποίος μέσω των άρθρων του έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αναδιαμόρφωση της κοινότητας.¹⁷² Οι εβραϊκές εφημερίδες εμφανίζονταν στο πλευρό του οθωμανικού κράτους, διακηρύσσοντας την φιλοπατρία τους¹⁷³ και στήριζαν ανοικτά την Αλλιάνς τόσο στην προσπάθεια της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης όσο και στην ανάγκη εκμάθησης των γαλλικών και των οθωμανικών.¹⁷⁴ Τα άρθρα των εφημερίδων της εποχής υποστήριζαν ότι η γνώση των οθωμανικών θα εξασφάλιζε ανώτατες θέσεις στο κράτος, οι οποίες με τη σειρά τους θα ενίσχυαν το ρόλο της κοινότητας εντός της Αυτοκρατορίας.¹⁷⁵

Το σύνολο των οθωμανικών εβραϊκών εφημερίδων ήταν στα ισπανο-εβραϊκά με εβραϊκά γράμματα Ρασί (Rasi), ενώ μερικές εφημερίδες όπως για παράδειγμα η Ελ Νοβελίστα (Ο Χρονογράφος, El Novellista) διατηρούσαν ορισμένες σελίδες τους στα γαλλικά. Οι γνωστότερες και μεγαλύτερες σε κυκλοφορία εφημερίδες της κοινότητας ήταν η Λα Εσπεράνσα, η “Ελ Νοβελίστα”, η “Ελ Μεσέρετ” (Η Ευτυχία, El Meserret), η “Ελ Προγονέρο” (Ο Κήρυκας, El Progonero) και η “Ελ Μπόζ ντελ Πουέβλο” (Η Φωνή του Λαού, El Boz del Pueblo). Το σύνολο αυτών κυκλοφορούσαν μια με δύο φορές την εβδομάδα και συνήθως περιείχαν τέσσερα με έξι φύλλα. Το περιεχόμενο τους αφορούσε την εξωτερική και εσωτερική πολιτική, την οθωμανική καθημερινότητα, τα εσωτερικά ζητήματα της κοινότητας καθώς και κείμενα διάφορων ζητημάτων γενικής φύσεως. Επίσης εντός των φύλλων υπήρχαν

¹⁷¹ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 48; D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 133. Οι τρεις κυριότερες εβραϊκές εφημερίδες της Σμύρνης ήταν η Λα Μπουένα Εσπεράνσα (1871), η Ελ Νοβελίστα (1891) και η Ελ Μεσέρετ (1897). Η Ελ Μεσέρετ υποστήριξε ενεργά την χρήση των οθωμανικών από την εβραϊκή κοινότητα και μάλιστα για να το πετύχει πήρε την απόφαση να εκδώσει ένα κομμάτι της εφημερίδας της στα οθωμανικά. Ό.π., σ. 134. Αντίστοιχα και η εφημερίδα Λα Μπουένα Εσπεράνσα υποστήριξε ενεργά την πρόοδο της κοινότητας μέσω του συντάκτη της και υποστηρικτή της Αλλιάνς, Αρόν ντε Γιοσέφ Χαζάν, ο οποίος ήταν και καθηγητής οθωμανικών μέχρι το 1906. Βλ. E. Benbassa και A. Rodrigue, *A Sephardi Life in Southeastern Europe*, ό.π., σ. 111

¹⁷² D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir*, ό.π., σ. 134

¹⁷³ H. Nahum, *Izmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 92-93

¹⁷⁴ A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews*, ό.π., σ. 48; L. Mignon, *Uncoupling language and religion*, ό.π., σ. 103; H. Nahum, *Izmir Yahudileri 19.-20*, ό.π., σ. 98-99

¹⁷⁵ J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 26

διαφημίσεις, χιουμοριστικά κείμενα, ποιήματα, αγγελίες (γάμων και κηδειών) και άλλα.¹⁷⁶

Όπως είδαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, η ενίσχυση του ρόλου και της θέσης που κατείχαν τα μέλη της εβραϊκής κοινότητας ήταν για την εβραϊκή ελίτ κάτι παραπάνω από επιτακτική, ούτως ώστε να επιτευχθεί η επιδιωκόμενη ενδυνάμωση της. Εντός αυτού του πλαισίου, η εφημερίδα *La Esperanza* στήριξε ανοικτά την εισαγωγή των οθωμανικών στα σχολεία της Σμύρνης, αλλά και την ίδρυση μιας εταιρείας που στόχο θα είχε την ανοικτή στήριξη και προπαγάνδα των οθωμανικών στους Εβραίους της κοινότητας.¹⁷⁷ Σταδιακά, τα άρθρα των εφημερίδων τόνιζαν όλο και περισσότερο τη σημασία της γνώσης των οθωμανικών για την εβραϊκή κοινότητα. Το 1877 σε άρθρο της “*El Nasionál*” (Η Εθνική, *El Nacional*) της Κωνσταντινούπολης με τίτλο “Η γλώσσα της χώρας μας”, ο εκδότης της εφημερίδας, Δαβίδ Φρέσκο (David Fresco), υποστήριξε ότι η γνώση των οθωμανικών δεν θα διευκόλυνε μονάχα την είσοδο Εβραίων σε κρατικές θέσεις, αλλά ταυτοχρόνως θα εξασφάλιζε τη σύσφιξη των σχέσεων της εβραϊκής κοινότητας με το οθωμανικό κράτος. Ο Δαβίδ Φρέσκο μέσω του άρθρου του υποστήριζε επίσης ότι οι Εβραίοι έπρεπε να μάθουν την επίσημη γλώσσα του κράτους τους προκειμένου να απολαύσουν στο έπακρο τα δικαιώματα του Οθωμανού πολίτη. Προκειμένου δε να στηρίξει την άποψη του με επιχειρήματα, ο Δαβίδ Φρέσκο υποστήριξε ότι με την εκμάθηση των οθωμανικών οι Εβραίοι θα γινόντουσαν πολίτες-πρότυπα για την Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία κατά το παρελθόν αποτέλεσε γι’ αυτούς καταφύγιο, ενώ ισχυρίστηκε ότι οι σημαντικές θέσεις που κατείχαν παλαιότερα οι Εβραίοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν εξαιτίας της γνώσης των οθωμανικών.¹⁷⁸

Προς αυτήν την κατεύθυνση, ο Δαβίδ Φρέσκο, προσπαθώντας να ενισχύσει το ενδιαφέρον των Εβραίων για τα οθωμανικά, ανακοίνωσε ότι το τυπογραφείο της εφημερίδας “*El Nasionál*” και ο ίδιος, σκόπευαν να εκδώσουν ένα ισπανο-

¹⁷⁶ H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20, ό.π., σ. 191-194*

¹⁷⁷ J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 28-29, Πρβλ. Cohen, “Aron de Yosef Hazan,” in Stillman, *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*

¹⁷⁸ J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 28-29, Πρβλ. *La lingua del pais*,” *El Nacional*, August 31, 1877, 3, emphasis mine.

οθωμανικό λεξικό με οθωμανικές φράσεις, οι οποίες ακολούθως θα εμφανίζονταν μετεγγραμμένες στην εβραϊκή αλφάβητο Ρασί και τέλος θα μεταφράζονταν στα εβραίο-ισπανικά.¹⁷⁹ Η έκδοση του λεξικού στόχο είχε να βοηθήσει ως ένα σημείο τους εγγράμματους Εβραίους στην εκμάθηση κάποιων οθωμανικών λέξεων και φράσεων. Καθώς όμως δεν ήταν γνωστή η αραβική γραφή από το σύνολο των Εβραίων, το δεύτερο στάδιο του λεξικού, δηλαδή η μεταγραφή από τους αραβικούς χαρακτήρες σε αυτούς των Ρασί, αποσκοπούσε στη διευκόλυνση της ανάγνωσης και της κατανόησης των οθωμανικών φράσεων.¹⁸⁰

Η άγνοια της αραβικής γραφής ήταν ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα για την ανάγνωση και εκμάθηση των οθωμανικών στους εβραϊκούς πληθυσμούς, γεγονός το οποίο δύναται να εξηγηθεί ιστορικά. Όπως σημειώνει ο Εβραίος Ιστορικός Αβραάμ Γκαλάντι, οι Οθωμανοί απαγόρευαν τη χρησιμοποίηση του αραβικού αλφαβήτου στους μη μουσουλμανικούς πληθυσμούς, επειδή τα αραβικά ήταν η γραφή του Ιερού Κορανίου. Το γεγονός αυτό οδήγησε τους τουρκόφωνους Χριστιανούς της Αυτοκρατορίας στο να χρησιμοποιήσουν την ελληνική ή την αρμενική αλφάβητο για να γράψουν και να διαβάσουν οθωμανικά, ενώ αντίστοιχα προχώρησαν και σε εκδοτικά εγχειρήματα.¹⁸¹ Η γραφή λοιπόν των οθωμανικών με ελληνικούς ή αρμενικούς χαρακτήρες και εν συνεχεία η έκδοση βιβλίων από τις χριστιανικές αυτές τουρκόφωνες κοινότητες δεν ήταν κάτι ασυνήθιστο. Όμως, από την άλλη, δεν υπήρξαν αντίστοιχες περιπτώσεις στις εβραϊκές κοινότητες της Αυτοκρατορίας. Εξαιρεση, παρ' όλα αυτά αποτελεί το χειρόγραφο έργο "Ανονίμ Τεβαριχ-ι Αλ-ι Οσμάν" (Ανώνυμα Χρονικά του οίκου του Οσμάν, Anonim Tenvârîh-i Âl-i Osman), το οποίο γράφτηκε στα οθωμανικά, χρησιμοποιώντας την εβραϊκή αλφάβητο.¹⁸²

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο Μόιζ Φρέσκο (Moiz Fresko ή Muiz Fresko), διευθυντής του σχολείου Τακ-ι Μουχιπ (Το Στέμμα του Φίλου, Τακ-ι Muhip) στη

¹⁷⁹ J.P. Cohen, *Becoming Ottomans*, ό.π., σ. 30. Πρβλ. "La lingua del pais," *El Nacional*, August 31, 1877, 3.; "Diktionarioturko-espanyol, espanyol-turko," *El Nacional*, September 5, 1877, 4; "Novedadeslokales," *La Esperansa*, September 13, 1877, 4

¹⁸⁰ L. Mignon, *Uncoupling language and religion*, ό.π., σ. 105

¹⁸¹ A. Galanti, *Vatandaş Türkçe Konuş!*, ό.π., 16-17

¹⁸² T. Çulha, «İbrani Harfli Anonim Tenvârîh-i Âl-i Osman Üzerine», στο *Evangelia Balta και Mehmet Ölmez* (επιμ.), *Between Religion and Language: Turkish-Speaking Christians, Jews and Greek-Speaking Muslims and Catholics in the Ottoman Empire*, Istanbul, Eren, 2011, 85-99, σ. 88

Σμύρνη έγραψε το 1888 μια επιστολή προς τις οθωμανικές αρχές, εκφράζοντας την επιθυμία έκδοσης μιας δίγλωσσης εφημερίδας.¹⁸³ Σύμφωνα με την επιστολή, η εν λόγω εφημερίδα θα εμπεριείχε άρθρα στα οθωμανικά χρησιμοποιώντας τα εβραϊκά Ρασί, ούτως ώστε οι Εβραίοι, που δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα για να συνεχίσουν τη φοίτησή τους και που έπρεπε να εργαστούν για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην, να μπορέσουν μέσω των εβραϊκών Ρασί να διαβάσουν τη γλώσσα του κράτους, εφόσον βέβαια γνώριζαν κάποια υποτυπώδη οθωμανικά.¹⁸⁴ Οι οθωμανικές αρχές απάντησαν θετικά στο αίτημα του Μ. Φρέσκο, δείχνοντας όμως περισσότερο ενδιαφέρον στο να διασφαλίσουν ότι η εφημερίδα θα ήταν φίλα προσκείμενη στην οθωμανική εξουσία. Ουσιαστικά, το οθωμανικό κράτος ενδιαφέρθηκε περισσότερο για την πολιτική κατεύθυνση της εφημερίδας και το περιεχόμενο της, παρά για το ίδιο το εγχείρημα της εφημερίδας, το οποίο σχεδόν παρέβλεψε.¹⁸⁵

Τελικώς, η εφημερίδα Ουστάντ (Üstad, Δάσκαλος) έλαβε άδεια έκδοσης από το οθωμανικό κράτος στις 19 Ιανουαρίου 1889¹⁸⁶ και κυκλοφόρησε για πρώτη φορά στις 15 Φεβρουαρίου του ίδιου χρόνου.¹⁸⁷ Αρχικά, η εφημερίδα κυκλοφορούσε κάθε Τετάρτη, ήτοι μια φορά την εβδομάδα, με την τιμή αγοράς της να φτάνει τους 60 παράδες. Γρήγορα όμως αυτό άλλαξε, καθώς από το εβδομηκοστό φύλο της και εξής, η εφημερίδα μείωσε την τιμή πώλησης στο μισό και ταυτόχρονα αύξησε τις ημέρες έκδοσής της.¹⁸⁸ Συγκεκριμένα, η εφημερίδα κυκλοφορούσε πλέον κάθε

¹⁸³ Δεν είμαστε σίγουροι αν η εφημερίδα Ουστάντ ήταν η πρώτη που τύπωσε οθωμανικά με Ρασί. Σύμφωνα με την S. Bora, ο πρώτος που αιτήθηκε τη δημιουργία μιας τέτοιας εφημερίδας στη Σμύρνη ήταν ο Εβραίος İsak Kohen, χωρίς όμως να είναι γνωστό αν τελικώς το εγχείρημα υλοποιήθηκε. Πιστεύεται ότι το κόστος ενός τέτοιου εγχειρήματος ή η πολιτική λογοκρισίας της Αυτοκρατορίας εμπόδισαν την έκδοση της εφημερίδας. Βλ. S. Bora, *İzmir Yahudi Basını*, Σμύρνη, Teknofset Matbaacılık Sanayive Ticaret Limited Şirketi, 2023, σ. 57-58. Πρβλ. Hizmet, 2 Kasım 1887. Bora 1995a, 174-175. Bora 1995a, 175.

¹⁸⁴ N. Gülerüz, *Türk Yahudi Basını Tarihi. Süreli yayınlar*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın AŞ, 2015, σ. 13. Πρβλ. Siren Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*, İstanbul, Gözlem, 1995, s. 175.

¹⁸⁵ L. Mignon, *Uncoupling language and religion*, ό.π., σ. 103- 104, Πρβλ. İ.DH. 1115/87229 İef 6 at the Başbakanlık Arşivi (Archives of the Prime Minister's Office of the Republic of Turkey)

¹⁸⁶ S. Bora, *İzmir Yahudi Basını*, ό.π., σ. 149

¹⁸⁷ Y. Özmağas, «İzmir Yahudilerinde matbaacılık ve Basın», *Academia.edu*, σ. 4, πρόσβαση Μάρτιος 31, 2024 https://www.academia.edu/İzmir_Yahudilerinde_matbaacılık Πρβλ. Sevinçli, Efdal: İzmir Basın Tarihi, İzmir, 2019, σ. 73

¹⁸⁸ S. Bora, «İzmir Yahudi Basını'nın Oluşumu – İlk Yahudi Gazetesi: Üstad», *Tarih ve Toplum*, τχ. 127, (Ιούλιος 1994), 18-22, σ. 21

Δευτέρα και Πέμπτη, ενώ κόστιζε 30 παράδες, επιβαρύνοντας σημαντικά την έκδοση της και μειώνοντας τα περιθώρια κέρδους.¹⁸⁹

Όπως προαναφέραμε, κύρια επιδίωξη της εφημερίδας ήταν η ευκολότερη εξοικείωση της εβραϊκής κοινότητας με την οθωμανική γλώσσα και την οθωμανική ταυτότητα. Γίνεται ξεκάθαρο λοιπόν ότι η εφημερίδα Ουστάντ είχε ένα διττό στόχο. Πρώτον ήθελε να βοηθήσει τους φτωχούς Εβραίους της κοινότητας που είχαν εξοικείωση στα προφορικά οθωμανικά για να βελτιώσουν τις γνώσεις τους σε αυτά και δεύτερον να ενσωματώσει το αναγνωστικό της κοινό εντός του οθωμανικού πλαισίου.¹⁹⁰

Όσον αφορά το περιεχόμενο, εντός των τεσσάρων φύλων της εφημερίδας, οι ειδήσεις που αφορούσαν την εσωτερική πολιτική της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τα διεθνή νέα ήταν γραμμένες στα οθωμανικά (με Ρασί), ενώ όσες ειδήσεις αφορούσαν τα εσωτερικά της κοινότητας ήταν στα λαντίνο.¹⁹¹ Στο εσωτερικό της τετρασέλιδης εφημερίδας, τα οθωμανικά κάλυπταν τα σημαντικότερα θέματα, δηλαδή αυτά της εθνικής και διεθνούς πολιτικής σκηνής, ενώ τα λαντίνο κάλυπταν τα θέματα που αφορούσαν αυστηρά την κοινότητα και τη θρησκεία.¹⁹² Επί της ουσίας, τα λαντίνο περιορίζονταν στα τοπικά νέα, ως μια γλώσσα δεύτερης σημασίας, ενώ τα οθωμανικά, ως πρωτεύουσα γλώσσα, κάλυπταν τις εσωτερικές και εξωτερικές ειδήσεις που αφορούσαν ολόκληρη την Αυτοκρατορία. Επίσης, στα οθωμανικά κείμενα απουσίαζαν οποιαδήποτε σχόλια, ενώ στον αντίποδα, στα κείμενα που ήταν γραμμένα στα λαντίνο, υπήρχαν σχόλια και κρίσεις των συγγραφέων που άπτονταν της δημόσιας σφαίρας.¹⁹³

Όσον αφορά τη θεματολογία αυτής, η εφημερίδα Ουστάντ αφιέρωνε ένα σημαντικό κομμάτι στην τουρκο-εβραϊκή φιλία, ενώ ένα άλλο σημαντικό κομμάτι αφιέρωνε στην αντίστοιχη εξέλιξη των εβραιο-χριστιανικών σχέσεων. Επιπλέον, η Ουστάντ στήριζε μέσω των άρθρων της την ύπαρξη και το ρόλο που επιτελούσαν στην κοινότητα οι εβραϊκές φιλανθρωπικές οργανώσεις. Περίοπτη θέση ανάμεσα σε

¹⁸⁹ N. Gülergüz, *Türk Yahudi Basını Tarihi*, ό.π., σ. 13

¹⁹⁰ L. Mignon, *Uncoupling language and religion*, ό.π., σ. 103- 104. Πρβλ. İ.DH. 1115/87229 İef 6 at the Başbakanlık Arşivi (Archives of the Prime Minister's Office of the Republic of Turkey)

¹⁹¹ S. Bora, *İzmir Yahudi Basını*, ό.π., σ. 150

¹⁹² L. Mignon, *Uncoupling language and religion*, ό.π., σ. 105

¹⁹³ S. Bora, *İzmir Yahudi Basını*, ό.π., σ. 150.

αυτές είχε και η Οζέρ Νταλίμ (Ozer Dalim, άλλοτε Γκαμπάε Σεντεκά). Χαρακτηριστικά, η Ουστάντ τόνιζε σταθερά το σκοπό της οργάνωσης, αναφερόταν συχνά στα οικονομικά της ζητήματα και καλούσε τους αναγνώστες της να στηρίξουν με δωρεές το έργο της Οζέρ Νταλίμ.¹⁹⁴ Αναλυτικότερα, η εφημερίδα Ουστάντ υποστήριζε εντόνως τις προσπάθειες εξορθολογισμού της δράσης της Οζέρ Νταλίμ, καλύπτοντας τις συνελεύσεις των μελών της. Η εφημερίδα, αναφερόμενη σε μια εξ αυτών των συνελεύσεων, υποστήριξε την απόφαση των μελών της Οζέρ Νταλίμ για περαιτέρω αξιολόγηση των περιπτώσεων που χειρίζονταν, παρέχοντας στέγη σε ανθρώπους που είχαν ανάγκη. Ενώ ακολούθως, κάνοντας νύξη στα οικονομικά της οργάνωσης, υποστήριξε την ανάγκη χρηματοδότησης και στήριξης της.¹⁹⁵

Σταδιακά, τα οθωμανικά κείμενα στην εφημερίδα άρχισαν να μειώνονται και να αντικαθίστανται με αντίστοιχα στα λαντίνο. Αλλαγές επήλθαν και στο περιεχόμενο της εφημερίδας. Καθώς τα κείμενα στα οθωμανικά περιοριζόνταν, άρχισαν να εμφανίζονται στις στήλες της εφημερίδας άρθρα στα λαντίνο που αφορούσαν τον Ιουδαϊσμό. Οι αλλαγές αυτές δύναται να εξηγηθούν μόνο λαμβάνοντας υπ' όψιν τις συνθήκες που επικρατούσαν εντός της εβραϊκής κοινότητας της Σμύρνης. Όπως έχουμε προαναφέρει στο παρόν πόνημα, το γεγονός ότι η γνώση των οθωμανικών δεν ήταν καθόλου διαδεδομένη στην κοινότητα, είχε ως αποτέλεσμα τα οθωμανικά κείμενα στα Ρασί να μην μπορέσουν να βρουν την επιθυμητή ανταπόκριση από το αναγνωστικό κοινό. Όπως τονίζει και η ιστορικός Σιρέν Μπορά (Siren Bora), το γεγονός ότι η εβραϊκή κοινότητα της Σμύρνης δεν γνώριζε οθωμανικά καθιστούσε την εφημερίδα λιγότερο δημοφιλή. Ως αποτέλεσμα της διαφαινόμενης χαμηλής ζήτησης της εφημερίδας, η Σιρέν Μπορά ισχυρίζεται ότι περιορίστηκε η δυνατότητα πρόσληψης νέων αρθρογράφων ή τυπογράφων που γνώριζαν την οθωμανική γλώσσα. Επιπλέον, δεν πρέπει να υποτιμηθεί η επιθυμία του ίδιου του αναγνωστικού κοινού για περισσότερα άρθρα στα λαντίνο, καθώς αυτή ήταν η γλώσσα που γνώριζε και μπορούσε να διαβάσει. Τέλος θα ήταν λάθος

¹⁹⁴ S. Bora, *İzmir Yahudi Basını*, ό.π., σ. 150-151.

¹⁹⁵ "Notas de la comunidad, Ozer Dalim", *Üstad*, Ιούλιος 31, 1890. (Για το εν λόγω απόκομμα της εφημερίδας βλ. S. Bora, *İzmir Yahudi Basını*, ό.π., σ. 230)

να μην αναφερθούμε στον πιθανό ρόλο των θρησκευόμενων, οι οποίοι ήταν θερμοί υποστηρικτές της χρήσης των λαντίνο.¹⁹⁶

Συμπερασματικά, το γεγονός της μη διάσωσης του συνόλου της εφημερίδας σε κάποια αρχειακή συλλογή, δεν μας επιτρέπει να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα, ούτε για τους λόγους της αναδιαμόρφωσης του περιεχομένου της ούτε φυσικά για τους λόγους της διακοπής της έκδοσης της.¹⁹⁷ Παρ' όλα αυτά, η μείωση του όγκου των οθωμανικών κειμένων στο εσωτερικό της εφημερίδας, υποδηλώνει πως υπήρξε μια αθόρυβη αποδοχή πως το όλο εγχείρημα είχε αποτύχει και πως δεν είχε επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Επίσης είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η πιθανή χαμηλή ζήτηση, η συχνή κυκλοφορία της και το χαμηλό κόστος πώλησης, πιθανόν, συνέβαλαν στη διακοπή της κυκλοφορίας της, μετά από μόλις δύο χρόνια συνεχούς έκδοσης.¹⁹⁸

Στα χρόνια που ακολούθησαν, Εβραίοι διανοούμενοι όπως οι Γκαλάντι και Κοέν προώθησαν συστηματικότερα τη γνώση της οθωμανικής στην εβραϊκή κοινότητα,¹⁹⁹ γεγονός που επιβεβαιώνει την ύπαρξη ενός σημαντικού ρεύματος υπέρ της εκμάθησης της οθωμανικής γλώσσας και της οθωμανοποίησης της κοινότητας, η οποία θα επέτρεπε την καλύτερη ενσωμάτωση και αποδοχή των Εβραίων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.²⁰⁰

¹⁹⁶ S. Bora, *İzmir Yahudi Basını*, ό.π., σ. 151. Σύμφωνα με την ιστορικό Σ. Μπορά, ο κλήρος είχε εκφράσει κατά το παρελθόν την αντίθεσή του στη διδασκαλία των γαλλικών στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της κοινότητας. Ό.π., σ. 151 (βλ. σχόλια).

¹⁹⁷ S. Bora, «İzmir Yahudi Basınına Oluşumu», ό.π., σ. 22. Συγκεκριμένα, ξέρουμε ότι μια μικρή συλλογή αυτής βρίσκεται στα αρχεία της βιβλιοθήκης του Εβραϊκού Πανεπιστημίου της Ιερουσαλήμ. Ό.π., σ. 22

¹⁹⁸ N. Gülergüz, *Türk Yahudi Basını Tarihi*, ό.π., σ. 13. Πρβλ. S. Bora, «İzmir Yahudi Basınına Oluşumu», ό.π., σ. 18-23.

¹⁹⁹ L. Mignon, *Uncoupling language and religion*, ό.π., σ. 106

²⁰⁰ Σχετικά με τον Αβραάμ Ναόν και την άποψη ότι η χρήση της οθωμανικής θα οδηγούσε στην αποδοχή και ενσωμάτωση των Εβραίων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, βλ. L. Mignon, "Naon, Avram." In *Encyclopaedia of Islam* (Third Edition). Brill Academic Publishers, 2013, http://dx.doi.org/10.1163/1573-3912_ei3_COM_27646.

Συμπεράσματα

Στα μέσα του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα το 1/3 του εβραϊκού πληθυσμού της Σμύρνης ζούσε στηριζόμενο στη φιλανθρωπία. Σε αυτό το πλαίσιο, ένα μέρος της εβραϊκής κοινότητας της Σμύρνης έδρασε έχοντας ως βασικό μέλημα τον περιορισμό της επαιτείας και της φτώχειας. Η εξάλειψη της επαιτείας από τη δημόσια σφαίρα είχε ως γνώμονα το δημόσιο καλό. Οι εφαρμοσθείσες πολιτικές επιδίωκαν την εξάλειψη της επαιτείας από τη δημόσια σφαίρα, την οικονομική βελτίωση των μελών της και την εισαγωγή νέων πρακτικών που θα έδιναν μια σύγχρονη εικόνα τόσο στην πόλη τους όσο και στους ίδιους τους Εβραίους. Έτσι, η εβραϊκή ελίτ κινήθηκε σε δύο βασικούς άξονες. Ο πρώτος ήταν η προσπάθεια αντιμετώπισης της επαιτείας μέσω της ενίσχυσης της οργανωμένης φιλανθρωπίας και ο δεύτερος ήταν η επαγγελματική κατάρτιση των νέων Εβραίων.

Όσον αφορά το πρώτο άξονα, προωθήθηκε η ίδρυση ενός συνδέσμου, ο οποίος θα αποσκοπούσε στην ενίσχυση και στήριξη των φτωχών, μέσω μιας πολιτικής εξορθολογισμού της φιλανθρωπίας. Προς αυτήν την κατεύθυνση, η Γκαμπάε Σεντακά επέβαλε τον εξορθολογισμό της φιλανθρωπίας, προωθώντας ένα νέο σύστημα μηνιαίας συνδρομής στα μέλη της και οργανώνοντας κοσμικούς χορούς και εκδηλώσεις για τη συγκέντρωση χρημάτων που θα επέτρεπαν τη στοχευμένη ενίσχυση των φτωχών της κοινότητας. Το όφελος αυτής της νέας προσπάθειας ήταν διττό καθώς από τη μια συγκεντρώνονταν με αξιοπρέπεια περισσότερα χρήματα και από την άλλη, οι εκδηλώσεις αυτές αποτελούσαν μια ευκαιρία κοινωνικοποίησης και ανάπτυξης σχέσεων τόσο με τους Οθωμανούς αξιωματούχους της Σμύρνης όσο και με τους εκπροσώπους των υπόλοιπων εθνοθρησκευτικών κοινοτήτων της πόλης, διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο μια οριζόντια κοινωνικότητα.

Επίσης, το ενδιαφέρον της κοινότητας επικεντρώθηκε στη φύση των εορτασμών. Η έλευση του 1892 αποτέλεσε για την εβραϊκή ελίτ την ευκαιρία που χρειαζόταν για να αποδείξει ότι αποτελούνταν πλέον από σύγχρονους Οθωμανούς πολίτες. Ο Αρόν ντε Γιοσέφ Χαζάν ήλπιζε ότι με τον εορτασμό της τέταρτης εκατονταετηρίδας, η εβραϊκή κοινότητα θα πετύχαινε την περεταίρω σύσφιξη των

σχέσεων της με τις οθωμανικές αρχές και ταυτόχρονα θα δημιουργούσε το κατάλληλο κλίμα για την υποδοχή των Εβραίων προσφύγων που συνέρρεαν κατά χιλιάδες στην Αυτοκρατορία. Το μήνυμα λοιπόν είχε δύο αποδέκτες. Ο πρώτος αποδέκτης ήταν το οθωμανικό κράτος, ενώ ο δεύτερος ήταν η ίδια η εβραϊκή κοινότητα. Η πρόταση του Αρόν βρήκε σύντομα ένθερμους υποστηρικτές και κατέκλεισε τον εβραϊκό τύπο. Παρ' όλα αυτά, τα γεγονότα δεν εξελίχθηκαν όπως θα ήλπιζε η εβραϊκή ελίτ της Σμύρνης, καθώς ο αρχιραββίνος της Κωνσταντινούπολης καθυστερούσε να λάβει την οποιαδήποτε απόφαση, ενώ ομοίως, ακολούθησε η σιωπή του Σουλτάνου. Οι λόγοι που δεν επέτρεψαν το λαμπρό εορτασμό της επετείου μπορούν να αναζητηθούν στην καχυποψία των οθωμανικών αρχών που κατά πάσα πιθανότητα ανησυχούσαν για εντάσεις μεταξύ των εθνοθρησκευτικών κοινοτήτων της πόλης κατά τη διάρκεια των εορτασμών, στο γεγονός ότι η φύση της επετείου δεν εκπροσωπούσε το σύνολο των υπηκόων της Αυτοκρατορίας και στο γεγονός ότι η μαζική συμμετοχή που επιθυμούσε η εβραϊκή ελίτ έθιγε τα συμφέροντα της θρησκευτικής ηγεσίας, καθώς η αρχική προσπάθεια εορτασμού της επετείου στο δημόσιο χώρο απομάκρυνε τη φύση των εορτασμών από τη συναγωγή.

Όσον αφορά τον δεύτερο άξονα, οι εκπρόσωποι της εβραϊκής ελίτ της Σμύρνης εισήγαγαν τα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης. Ο μεγαλύτερος φορέας αυτής της νέας αντίληψης ήταν Αλλιάνς Ισραελίτ Ουνιβερσέλ. Σκοπός της Αλλιάνς ήταν η αλληλεγγύη μεταξύ των Εβραίων, η ενδυνάμωση τους και τέλος η ανάπλάσή τους. Οι διαχειριστές, οι δάσκαλοι καθώς και οι υποστηρικτές της Αλλιάνς προσπάθησαν να μεταλαμπαδεύσουν την αξία και τα οφέλη της εργασίας, να τονίσουν τις καταστρεπτικές επιπτώσεις της ένδειας και της φτώχειας και να εισάγουν τις έννοιες της προόδου και της εξέλιξης. Οι μαθητές που ολοκλήρωσαν την εκπαίδευσή τους σε αυτά, ακολούθησαν σε ένα ποσοστό 95% το επάγγελμα της μαθητείας τους και τελικώς αντιπροσώπευσαν -ως επαγγελματίες πλέον- το 1/8 των χειροτεχνικών επαγγελματιών της Σμύρνης. Επιπλέον, ένας σημαντικός αριθμός μαθητών απέκτησε μέσω αυτών των προγραμμάτων τις δεξιότητες της ανάγνωσης, της γραφής και της αριθμητικής στα γαλλικά, ενώ ένα επίσης σημαντικό ποσοστό - περίπου το ένα πέμπτο έως το ένα τρίτο- ολοκλήρωσε το πλήρες πρόγραμμα και

είτε συνέχισε περαιτέρω την εκπαίδευση του είτε εντάχθηκε στις τοπικές επιχειρήσεις. Βέβαια, πέραν των ποσοτικών δεδομένων, πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που προσέφεραν, καθώς μέσω της καθιέρωσης της μαζικής εκπαίδευσης δυτικού τύπου που παρείχαν, τα προγράμματα αυτά έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην εκκοσμίκευση της κοινότητας, στη διαμόρφωση της νέας εβραϊκής μεσαιάς τάξης και στην κοινωνική ενσωμάτωση της εντός της νέας σύγχρονης οθωμανικής πραγματικότητας.

Επιπρόσθετα, η Αλλιάνς αναγνώρισε τη σημασία της γνώσης των ξένων γλωσσών, εστιάζοντας στην γλωσσική εκπαίδευση. Η στάση αυτή συμφωνούσε με τη γενικότερη άποψη της εβραϊκής ελίτ, η οποία αντιλαμβάνονταν τη σημασία της γνώσης των δυτικών γλωσσών για τον εκσυγχρονισμό της κοινότητας και την ενδυνάμωση των φτωχών μαζών της. Η Αλλιάνς στήριξε τη γαλλοφωνία, καθώς γι' αυτήν, η γαλλική γλώσσα ήταν το αποτελεσματικότερο μέσο για την απόκτηση γαλλικών συνηθειών, που με τη σειρά τους θα οδηγούσαν στην προσπάθεια μίμησης, όχι μόνο της τρόπου ζωής, αλλά και του τρόπου σκέψης. Από την άλλη αναγνώριζε -όπως και ένα σημαντικό κομμάτι της εβραϊκής κοινότητας- τη σημασία της χρήσης και εκμάθησης της οθωμανικής γλώσσας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, στο πρόγραμμα της Αλλιάνς ενσωματώθηκε η εκμάθηση της οθωμανικής ως τρίτης ξένης γλώσσας, όμως οι ώρες διδασκαλίας της δεν ξεπέρασαν τις δύο ώρες ανά εβδομάδα. Η οθωμανική γλώσσα δεν αποτέλεσε ποτέ την πρώτη επιλογή στα εκπαιδευτικά προγράμματα της κοινότητας. Η Αλλιάνς, μη επιθυμώντας να στηρίξει οικονομικά το κόστος που απαιτούσε η εκμάθηση των οθωμανικών, επέλεξε ως βασική γλώσσα του εκπαιδευτικού της προγράμματος τη γαλλική, καθώς αυτή ήταν η γλώσσα που εκπροσωπούσε σε απόλυτο βαθμό την ιδεολογία της.

Συμπληρωματικά, σύμμαχος προς όλες τις προαναφερθείσες προσπάθειες ήταν και ο εβραϊκός τύπος, ο οποίος μέσω των άρθρων του έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αναδιαμόρφωση της κοινότητας. Σταδιακά, τα άρθρα των εφημερίδων τόνιζαν όλο και περισσότερο τη σημασία της γνώσης των οθωμανικών για την εβραϊκή κοινότητα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο Μ. Φρέσκο έγραψε το 1888 μια επιστολή προς τις οθωμανικές αρχές, εκφράζοντας την επιθυμία έκδοσης μιας δίγλωσσης εφημερίδας, η οποία θα εμπεριείχε άρθρα στα οθωμανικά χρησιμοποιώντας τα

εβραϊκά Ρασί. Στο εσωτερικό της εφημερίδας, τα οθωμανικά κάλυπταν τα σημαντικότερα θέματα, δηλαδή αυτά της εθνικής και διεθνής πολιτικής σκηνής, ενώ τα λαντίνο κάλυπταν τα θέματα που αφορούσαν αυστηρά την κοινότητα και τη θρησκεία. Επί της ουσίας, τα λαντίνο περιορίζονταν στα τοπικά νέα, ως μια γλώσσα δεύτερης σημασίας, ενώ τα οθωμανικά, ως πρωτεύουσα γλώσσα, κάλυπταν την εσωτερικές και εξωτερικές ειδήσεις, που αφορούσαν ολόκληρη την Αυτοκρατορία. Σταδιακά, τα οθωμανικά κείμενα άρχισαν να μειώνονται και να αντικαθίστανται με αντίστοιχα στα λαντίνο, ενώ αλλαγές επήλθαν και στο περιεχόμενο της εφημερίδας, καθώς άρχισαν να εμφανίζονται άρθρα που αφορούσαν τον Ιουδαϊσμό. Οι αλλαγές αυτές δύναται να εξηγηθούν μόνο λαμβάνοντας υπ' όψιν τις συνθήκες που επικρατούσαν εντός της εβραϊκής κοινότητας της Σμύρνης. Η έλλειψη γνώσης οθωμανικών καθιστούσε την εφημερίδα λιγότερο δημοφιλή και δυσκόλευε τη δυνατότητα πρόσληψης νέων αρθρογράφων ή τυπογράφων που γνώριζαν οθωμανικά. Επιπλέον δεν θα έπρεπε να αποκλειστεί η επιθυμία του ίδιου του αναγνωστικού κοινού για περισσότερα άρθρα στα λαντίνο, καθώς αυτήν ήταν η γλώσσα που γνώριζε και μπορούσε να διαβάσει, ή να αποκλειστεί ο ρόλος των θρησκευόμενων, οι οποίοι ήταν ένθερμοι υποστηρικτές των λαντίνο. Τέλος, η πιθανή χαμηλή ζήτηση της εφημερίδας, η συχνή κυκλοφορία της και η χαμηλή τιμή πώλησης της συνέβαλαν στη διακοπή της κυκλοφορίας της μετά από μόλις δύο χρόνια συνεχούς έκδοσης. Συμπερασματικά, δύναται κανείς να συμπεράνει πως η μείωση των οθωμανικών κειμένων στο εσωτερικό της εφημερίδας υποδηλώνει πως υπήρξε μια αθόρυβη αποδοχή ότι το όλο εγχείρημα δεν είχε επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Συνοπτικά, η περίοδος των μεταρρυθμίσεων αποτέλεσαν ένα νέο πολιτικό πεδίο, εντός του οποίου ένα μέρος της εβραϊκής ελίτ της Σμύρνης κατανόησε τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ως κοινότητα, προσπάθησε να εφαρμόσει μια σειρά από πολιτικές που θα οδηγούσαν στον εκσυγχρονισμό της και ανέπτυξε σχέσεις και συμμαχίες με τις δυνάμεις που υποστήριζαν τις μεταρρυθμίσεις. Χαρακτηριστικά, η εβραϊκή ελίτ προσπάθησε να συμβαθήσει με την ταχέως μεταβαλλόμενη πόλη της Σμύρνης και εισήγαγε μια σειρά πολιτικών για να προωθήσει τις αστικές βελτιώσεις της κοινότητας της. Για να το πετύχει αυτό, η

εβραϊκή ελίτ χρησιμοποίησε τις εφημερίδες της κοινότητας για να κοινοποιήσει τα σχέδια της και για να αναπροσαρμόσει γνώριμες θρησκευτικές γιορτές ή να οργανώσει νέες επετείους συλλογικής μνήμης, με σκοπό να ευθυγραμμιστεί με τις αναδυόμενες ιδέες της οθωμανικής κουλτούρας. Οι διάφοροι τοπικοί παράγοντες, έμποροι, δυτικοί και τοπικοί επιχειρηματίες, δημοσιογράφοι και επαγγελματίες, δηλαδή άνθρωποι από ένα ευρύ φάσμα της εβραϊκής κοινωνίας, αγωνίστηκαν για να επιτευχθεί η αναδιοργάνωση της εβραϊκής κοινότητας. Προς αυτήν την κατεύθυνση, δημιούργησαν κανάλια επικοινωνίας και ακολούθως σχημάτισαν συμμαχίες με την τοπική οθωμανική διοίκηση και διαπραγματεύτηκαν μαζί της.

Η εβραϊκή ελίτ προσπάθησε να ακολουθήσει και σε αρκετές περιπτώσεις να προπορευτεί των εξελίξεων. Πιο συγκεκριμένα, η εβραϊκή ελίτ εφάρμοσε τα μέτρα του εξορθολογισμού της φιλανθρωπίας και της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης με σκοπό να καταφέρει να συμβαδίσει με τις εξελίξεις της Σμύρνης, ενώ αντίστοιχα η προσπάθεια οργάνωσης των εορτασμών της τέταρτης εκατονταετηρίδας και η προσπάθεια εκμάθησης της οθωμανικής γλώσσας στα πλαίσια μιας ευρύτερης προσπάθειας γλωσσικής μεταστροφής της κοινότητας είχαν ως στόχο να προπορευτεί των εξελίξεων. Συμπερασματικά, οφείλουμε να κατανοήσουμε τις εφαρμοσθείσες μεταρρυθμίσεις και πολιτικές της εβραϊκής κοινότητας σε σχέση με τις ταυτόχρονες μεταβολές εντός της οθωμανικής κοινωνίας του 19ου αιώνα, οι οποίες ανέδειξαν την τάση για πιο συγκεντρωτικά και ταυτόχρονα πιο συμμετοχικά μοντέλα εξουσίας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Σ. Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία 19ος αιώνας- 1919. Οι Ελληνορθόδοξες Κοινότητες από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, Αθήνα, Πεδίο, 2013

S. Faroqhi, *Κουλτούρα και Καθημερινή Ζωή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Από τον Μεσαίωνα ως τις αρχές του 20ου αιώνα*, μτφρ. Κ. Παπακωνσταντίνου, Αθήνα, Εξάντας, 2000

H. Georgelin, *Σμύρνη. Από τον Κοσμοπολιτισμό έως τους Εθνικιστές*, μτφρ. Μ. Μαλαφέκα, Αθήνα, Κέδρος, 2007

H. Inalcik και D. Quataert, *Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, 1600-1914*, τ. Β', μτφρ. Μ. Δημητριάδου, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2011

B. Lewis, *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας, Τα στάδια της Ανάδυσης*, τ. Α', μτφρ. Π. Κωνσταντέας, Αθήνα, Παπαζήση, 2001

P. Μόλχο, *Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης, 1856-1919. Μία ιδιαίτερη κοινότητα*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2001

Δ. Νικολαΐδου (επιμ.), *Οθωμανικοί Κώδικες ήτοι συλλογή απάντων των Νόμων της Οθωμ. Αυτοκρατορίας, Διαταγμάτων Κανονισμών*, τ. Γ', Κωνσταντινούπολη, 1890

İ. Ortaylı, *Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας. Ο οθωμανικός 19ος αιώνας. Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό*, μτφρ. Κ. Σταθή, Αθήνα, Παπαζήση, 2004

E. J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, μτφρ. Β. Κεχριώτης, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2004

Ξενόγλωσση

Τουρκική

S. Bora, *Birinci Juderia. İzmir' in Eski Yahudi Mahallesi*, Κωνσταντινούπολη, Gözlem, 2021

S. Bora, *İzmir Yahudi Basını*, Σμύρνη, Teknofset Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, 2023

S. Bora, «İzmir Yahudi Basınının Oluşumu – İlk Yahudi Gazetesi: Üstad», *Tarih ve Toplum*, τχ. 127, (Ιούλιος 1994), 18-22

H. Bozarslan, *Türkiye Tarihi, İmparatorluktan Günümüze*, Κωνσταντινούπολη, İletişim, 2015

T. Çulha, «İbrani Harfli Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman Üzerine», στο Evangelia Balta και Mehmet Ölmez (επιμ.), *Between Religion and Language: Turkish-Speaking Christians, Jews and Greek-Speaking Muslims and Catholics in the Ottoman Empire*, İstanbul, Eren, 2011, 85-99

A. Galanti, *Türkler ve Yahudiler (Tarihi, Siyasi araştırma)*, Κωνσταντινούπολη, Gözlem, 1995

A. Galanti, *Vatandaş Türkçe Konuş!*, Άγκυρα, Kebikeç Yayınları, 2000

E. Groepler, *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, μτφρ. S. Kaya, Κωνσταντινούπολη, Belge, 1999

N. Gülerüz, *Türk Yahudi Basını Tarihi. Süreli yayınlar*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın AŞ, 2015

A. Hammet, «Geçmişten günümüze İzmir Yahudileri: yerleşme, kurumsallaşma süreci ve mevcut durum», *İnsan ve toplum bilimleri araştırmaları dergisi*, 5 τχ. 2 (2016), 197-224

H. Inalcık και M. Seyitdanlioğlu (επιμ.), *Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Άγκυρα, Phoenix, 2006

E. Keleş, *Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahati*, Άγκυρα, Birleşik, 2011

H. Lorewe, «Türkiye Doğusunda Yahudiler», στο E. Groepler, *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, μτφρ. S. Kaya, Κωνσταντινούπολη, Belge, 1999 (H. Lorewe, Βερολίνο 1915)

H. Nahum, *İzmir Yahudileri 19.-20. Yüzyıl*, μτφρ. S. V. Estreya, Κωνσταντινούπολη, İletişim, 2002

Y. Özmağas, «İzmir Yahudilerinde matbaacılık ve Basın», *Academia.edu*, πρόσβαση Μάρτιος 31, 2024

https://www.academia.edu/izmir_Yahudilerinde_matbaacilik

Αγγλική

E. Benbassa and A. Rodrigue, *A Sephardi Life in Southeastern Europe. The Autobiography and Journals of Gabriel Arié, 1863-1939*, United Kingdom, University of Washington Press, 2015

J.P. Cohen, *Becoming Ottomans. Sephardi Jews and Imperial Citizenship in the Modern Era*, Νέα Υόρκη, Oxford University Press, 2014

Z. Çelik, *The Remaking of Istanbul, Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century*, Λονδίνο, University of Washington Press, 1993

D. Danon, *The Jews of Ottoman Izmir. A Modern History*, Καλιφόρνια, Stanford University Press, 2020

S. Deringil, «The invention of tradition as public image in the late Ottoman empire, 1808 to 1908», *Comparative Studies in Society and History*, 35, τχ. 1 (1993), Cambridge University Press, 3-29

H. G. Ender, *Hazan Genealogy. "Aaron De Yoseph Hazan-Izmir Jews 1600-2000"*, Lulu. com, 2015

H. Georgelin, «Armenian inter-community relations in late Ottoman Smyrna», στο R. G. Hovannisian (επιμ.), *Armenian Smyrna/Izmir. The Aegean Communities*, Καλιφόρνια, Mazda, 2012, 177-190

H. Georgelin, «Living Together in Urban Contexts: Port-Cities versus Inner Anatolian Places (1880-1924)», *Erytheia, Revista de estudios bizantinos y neogriegos*, 32 (2011), 357-383.

S. Lalvani, «Modernity, Vision, and the Regimes of Visibility.», *The review of Education/Pedagogy/Cultural Studies*, 17 τχ. 3, (1995), 343-361

A. Lyberatos, «The Application of the Tanzimat and its Political Effects: Glances from Plovdiv and its Rum millet», στο I. Pärvev κ.α (επιμ.), *Power and Influence in Southeastern Europe 16th-19th centuries*, Münster, Lit Verlag, 2013, 108-118

L. Mignon, *Uncoupling language and religion. An exploration into the margins of Turkish literature*, Βοστώνη, Academic Studies Press, 2021

L. Mignon, “Naon, Avram.” In *Encyclopaedia of Islam* (Third Edition). Brill Academic Publishers, 2013, http://dx.doi.org/10.1163/1573-3912_ei3_COM_27646

A. Ozil, «Ottoman reform, non-Muslim subjects, and constitutive legislation, the reform edict of 1856 and the Greek general regulations of 1862», στο J. Chovanec (επιμ.), *Narrated Empires, Perceptions of Late Habsburg and Ottoman Multinationalism*, Palgrave Macmillan, 2021, 169-190

A. Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews. The alliance israelite universelle and the politics of jewish schooling in Turkey, 1860-1925*, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1990

A. Salzman, «An ancien regime revisited: “Privatization” and political economy in the eighteenth-century Ottoman Empire», *Politics & Society*, 21, τχ. 4, (1993), 393-423

A. Salzman, «Citizens in Search of a State: The Limits of Political Participation in the Late Ottoman Empire», στο M. P. Hanagan και Ch. Tilly (επιμ.), *Extending citizenship, reconfiguring states*, Οξφόρδη, Rowman & Littlefield Publishers, 1999, 37-66

D. Stephanov, *Ruler visibility and popular belonging in the Ottoman Empire, 1808-1908*, Εδιμβούργο, Edinburgh University Press, 2018

D. Stephanov, «Sultan Mahmud II (1808–1839) and the First Shift in Modern Ruler Visibility in the Ottoman Empire», *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 1 τχ. 1 (2014), 129-148

W. F. Weiker, «The Ottoman bureaucracy. Modernization and reform», *Administrative Science Quarterly*, 13 τχ. 3 (1968), 451-470

A. Wick, «Gülhane contra Islahat. A Conceptual Approach to the Tanzimat», *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 9 τχ. 1 (2022), 179-201

S. Zandi-Sayek, *Ottoman Izmir. The Rise of a Cosmopolitan Port 1840-1880*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2012

Λαντίνο

Y. B. Angel και A. Levi, «Las Enstitusyones de byenfezensya de la komunitad judia de Saloniko», στο Bunis, David M. (επιμ.), *Judezmo: An introduction to the language of the Sephardic Jews of the Ottoman Empire*, Yerushalayim, Hotsa'atsefarim'a. sh. YL Magnes, ha-Universitah ha-Ívrit, 1999 (στα Λαντίνο)

“La Redaksyon”, *La Esperansa*, Ιούνιος 16, 1887

“Los Djudios de Korfu”, *La Esperansa*, Ιούνιος 26, 1891

“Notas de la komunidad, Ozer Dalim”, *Üstad*, Ιούλιος 31, 1890

